

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Estetiska uttryck

En jämförande studie om hur fritidshemmen i Sverige och i Danmark arbetar med estetiska uttryck

Namn: Carina Oskarsson & Karin Sjöalth
Program: Grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Kurs:	LRXA1G
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT 2014
Handledare:	Anna Klerfelt
Examinator:	Björn Haglund
Kod:	VT14-2920-023
Nyckelord:	Estetiska uttryck, meningsskapande, styrdokument

Inledning

Vår upplevelse genom samtliga vfu är att estetiska uttryck inte erbjuds i fritidshemmet i den omfattning som möjliggör ett varierat innehåll. I resultatredovisningen från Skolinspektionens (2010) kvalitetsgranskning i fritidshemmet påpekas att barn behöver stimuleras och utmanas mer i sin vardag. ”Kreativt skapande i form av rollspel, musicerande och dans som är en del av barn- och ungdomskulturen idag, sker däremot sällan, i vart fall inte med stöd av eller förberett av vuxna” (Skolinspektionen, 2010, s. 21). Vi har valt att genomföra en jämförande studie i Sverige och i Danmark för att undersöka ifall vi kan lära något av varandras verksamheter.

Syfte

Syftet med vår studie är att skapa kunskap kring hur fritidslärare arbetar med estetiska ämnen i avsikt att erbjuda barn i fritidshem olika möjligheter att uttrycka sig.

Frågeställningar

Hur formuleras betydelsen av de estetiska ämnena i styrdokumentet för fritidshemmets uppdrag i Sverige och i Danmark?

Hur tolkar fritidslärare dessa dokument?

Hur går fritidslärare på ett svenskt och ett danskt fritidshem tillväga för att arbeta med estetiska uttryck i sin verksamhet?

Metod

Vi har valt att göra en kvalitativ jämförande studie där dokumentanalys, observationer och intervjuer utgör vårt metodval. Styrdokumentet i Danmark och i Sverige har vi analyserat genom att titta på likheter och skillnader. Vi har även observerat fritidshemmets miljö på ett danskt och ett svenskt fritidshem och granskat hur ytor och utrymmen disponeras och vilket material som finns till förfogande. Vi har även intervjuat tre fritidslärare, en i Danmark och två i Sverige.

Teori

När vi har analyserat vårt insamlade material har vi använt oss av det sociokulturella perspektivet där meningsskapande, interaktion, och socialt sammanhang är viktiga komponenter när barn skapar sin verklighet. Fritidshemmet utgör en unik arena där sociala relationer är i fokus. Det är tillsammans i interaktion med andra som kunskap skapas och lärandeprocesser sker (Klerfelt, 2007).

Resultat

Det som är mest framträdande i vår studie när vi jämför hur fritidslärarna arbetar i Danmark och Sverige är att i Danmark arbetar fritidslärarna utifrån läroplansteman. Det innebär att

fritidshemmet skall erbjuda barn estetiska uttryck varje dag (BUPL, 2008). I Sverige rekommenderar Allmänna råden (Skolverket, 2007) estetiska uttryck i form av musik, dans, drama och bild. Men råden utgör endast rekommendationer och är tolkningsbara och ger heller ingen hänvisning till hur ofta dessa uttryck ska erbjudas.

Förord

Ett varmt tack till vår handledare Anna Klerfelt för din hjälp och dina goda råd och till Adlerbertska stiftelsen.

1	INLEDNING.....	3
2	SYFTE	3
2.1	FRÅGESTÄLLNING.....	3
3	BAKGRUND	4
3.1	ESTETIK.....	4
3.2	MUSIK OCH DANS I SKOLA OCH FRITIDSHEM.....	6
3.3	SKAPANDE VERKSAMHET I FRITIDSHEM OCH SKOLA.....	6
3.4	KULTURPROJEKT I SKOLAN	7
3.5	RÖSTER OM KULTUR I SKOLAN.....	7
3.6	ETT EXEMPEL PÅ ETT ESTETISKT ARBETSSÄTT PÅ ETT FRITIDSHEM.....	8
3.7	FRITIDSHEMMENS LIKHETER I SVERIGE OCH I DANMARK	9
3.8	DANSKA STYRDOKUMENT OCH LOKALA VERKSAMHETSPLANER.....	9
3.9	SVENSKA STYRDOKUMENT, SKOLLAGEN	10
3.9.1	<i>Läroplan och Allmänna råd.....</i>	11
3.10	BARNKONVENTIONEN.....	12
3.11	SAMMANFATTNING AV TIDIGARE FORSKNING	13
3.12	SOCIOKULTURELLT PERSPEKTIV	13
4	METOD	14
4.1	URVAL	15
4.2	GENOMFÖRANDE OCH METODANALYS.....	16
4.3	TRIANGULERINGSANALYS	17
4.4	DOKUMENTANALYS, OBSERVATIONER OCH INTERVJUER.....	17
4.5	ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	18
5	RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS	19
5.1	DOKUMENTANALYS	19
5.2	OBSERVATIONER AV FRITIDSHEMMETS MILJÖ.....	20
5.2.1	<i>Mettes fritidshem i Danmark.....</i>	21
5.2.2	<i>Sannas fritidshem i Sverige.....</i>	21
5.2.3	<i>Lenas fritidshem i Sverige.....</i>	22
5.2.4	<i>Analys av lokaler och material</i>	23
5.3	INTERVJUER	24
5.3.1	<i>Fritidslärarnas tolkning av sina styrdokument.....</i>	25
5.3.2	<i>Analys av fritidslärares tolkningar av sina styrdokument.....</i>	25
5.3.3	<i>Hur går fritidslärarna på ett svenskt och ett danskt fritidshem tillväga för att arbeta med estetiska uttryck i sin verksamhet?</i>	26
5.3.4	<i>Analys av fritidslärares organisation av estetiska aktiviteter.....</i>	27
5.3.5	<i>Meningsskapande.....</i>	28
5.3.6	<i>Analys av fritidslärarnas intentioner med estetiska aktiviteter.....</i>	29
5.3.7	<i>Politisk styrning.....</i>	29
5.3.8	<i>Analys av fritidslärarnas beskrivningar av konsekvenser av läroplansteman och målstyrning.....</i>	30
5.3.9	<i>Estetik för alla tematiskt arbete.....</i>	31
5.3.10	<i>Analys av fritidslärarnas ambition att inspirera alla barn</i>	31
5.3.11	<i>Sinnlighet</i>	32
5.3.12	<i>Analys av fritidslärarnas betoning av sinnlighetens betydelse.....</i>	32
5.4	TRIANGULERINGSANALYS	33
5.4.1	<i>Meningskapande.....</i>	33

5.4.2	<i>Sinnlighet</i>	33
5.4.3	<i>Politisk styrning</i>	34
6	DISKUSSION.....	35
6.1	RESULTATDISKUSSION.....	36
6.2	FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	38
7	REFERENSLISTA.....	39
7.1	INTERNET.....	40
8	BILAGOR	41

1 Inledning

2011 påbörjade vi vår treåriga utbildning vid Göteborgs universitet till grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem och behörighet i ett estetiskt ämne. Som estetiskt ämne valde vi musik, vilket vi läste våren 2013 på Artisten Musikhögskolan i Göteborg. Innan vi började på grundlärarprogrammet så har vi i våra yrkesliv arbetat med skapande verksamhet och då med tonvikt på sång och dans.

Under hela vår studietid har vi funderat mycket på hur fritidslärare¹ skapar varierande aktiviteter på fritids så att alla barn kan välja något som intresserar dem. Våra upplevelser genom samtliga VFU-perioder är att de estetiska ämnena är marginaliserade och att barn endast erbjuds estetiska aktiviteter i ringa omfattning. Vi har därför valt att undersöka hur fritidslärare använder sig av de estetiska uttryckssätten för att stödja barns allsidiga utveckling.

I Allmänna råden (Skolverket, 2007) anges att en meningsfull fritid för barn har förutsättningar att uppstå när den skapas utifrån barnens intresse, behov och erfarenheter. I Allmänna råden betonas också att det är viktigt att verksamheten är varierad med inslag av lek, fysisk aktivitet och skapande verksamhet som dans, drama, musik, bild och form (Skolverket, 2007). I resultatredovisningen från Skolinspektionens (2010) kvalitetsgranskning i fritidshemmet påpekas att barn behöver stimuleras och utmanas mer i sin vardag. Barn behöver oftare få möta fler skapande uttryck och uppleva kunskapande inom olika kunskapsområden. Skolinspektionen menar att detta är viktigt för att stärka individens emotionella, intellektuella och sociala växande.

För att få större förståelse för hur fritidslärarna kan arbeta med estetiska uttryck har vi valt att göra en jämförande studie mellan Danmark och Sverige. Vi har valt Danmark för att de är en av de nordiska länderna som har ett liknande fritidshemssystem. Vilka likheter och skillnader finns det i de olika skolsystemen gällande de estetiska ämnena? Vilka tillvägagångssätt använder lärarna sig av i arbetet med estetiska ämnen i fritidshemmets verksamhet och hur tolkas styrdokumentet? Kan vi lära oss något av hur verksamheterna ser ut idag och vad kan det i så fall tillföra det fritidspedagogiska fältet? Vi har valt Danmark för att förhoppningsvis finna ett annat pedagogiskt perspektiv.

2 Syfte

Studien syftar till att skapa kunskap kring hur fritidslärare arbetar med estetiska ämnen i avsikt att erbjuda barn i fritidshem olika möjligheter att uttrycka sig.

2.1 Frågeställning

Hur formuleras betydelsen av de estetiska ämnena i styrdokumentet för fritidshemmets uppdrag i Danmark och i Sverige?

¹ Vi har valt fritidslärare som beteckning för yrkesrollen i fritidshemmet. I Danmark är alla som arbetar i fritidshemmet fritidspedagoger. I Sverige förändrades yrkesbeteckningen fritidspedagog i och med nytt utbildningsprogram 2011 till fritidslärare. Den största skillnaden är att titeln fritidspedagog betonar uppdraget i fritidshemmet medan fritidslärare betonar uppdraget både i skolan och i fritidshemmet.

Hur tolkar fritidslärare dessa dokument?

Hur går fritidslärarna på ett svenskt och ett danskt fritidshem tillväga för att arbeta med estetiska uttryck i sin verksamhet?

3 Bakgrund

I det här kapitlet redogör vi för forskningslitteratur inom området estetik och estetiska uttryck i fritidshemmet och skolan. Inledningsvis riktar vi uppmärksamheten mot estetik som övergripande begrepp. Därefter presenterar vi tidigare forskning som belyser olika aspekter på vad estetiska uttryck och lärandeprocesser innebär. Vi har gjort ett urval som både inbegriper skola och ett fritidshem eftersom de båda verksamheterna samverkar och kompletterar varandra. Efter vår forskningsgenomgång, lägger vi till en bakgrunds del som beskriver vad som står i FN:s konvention om barns rättigheter, Skollagen, läroplanen och de Allmänna råden.

3.1 Estetik

Den danska Mediaforskaren Kirsten Drøtner (1991) ställer sig frågan vad det är som gör att de estetiska uttryckssätten är så viktiga för barn och unga. De sinnliga upplevelserna som barn och unga kanaliseras genom bild, musik, dans, spel och mediakulturer är inte endast estetiska objekt utan har i första hand sociala funktioner. Det är i det sociala sammanhanget som barn och unga kan ta hjälp av de estetiska ämnena för att uttrycka sig själva som personer, med andra ord få möjligheten att skapa sig själva (Drøtner, 1991).

Grundelementen i skapande verksamhet är fantasi och kreativitet (Vygotskij, 1995). Fantasin är något som möjliggör flera sätt att se på världen och kreativitet står för formen. Det som kännetecknar processen när barn och unga skapar olika estetiska uttryck är att det är lustfyllt och att det är en del av vardagen så som barn och unga tolkar den i en given och konkret form. Den gemensamma upplevelsen som barn och unga delar är att estetisk produktion är något som man upplever i nuet och som är svårare att sätta ord på efteråt. De sinnliga upplevelserna är svåra att beskriva men tar hjälp av den resurs som våra känslor är för att hjälpa barn och unga att förstå sig själva, sin omgivning och att skapa sin identitet och sociala relationer.

Estetik kan betecknas som det sköna och kan härledas ända till antiken och de gamla filosoferna (Persson, 2008). Platon (427-347 f Kr) och Aristoteles (384-322 f Kr) delade inte samma idé om hur världen var beskaffad men de delade samma mening gällande det sköna som något som är harmoniskt och med en inneboende måttfullhet. Estetik och ursprungsbetydelsen av ordet kommer ifrån aisthanestai, som är grekiska och betyder varsebli, att förnimma och bli varse om något (Persson, 2008).

Inom pedagogiken så används perception (varseblivning) som beteckning för en del av en process, vilken är nödvändig för att skapandet av ny kunskap. ”Varseblivningen är nervimpulsernas reaktion på stimuli, medan perceptionen är den automatiska uppfattningen av dessa impulser där tidigare erfarenhet och kunskap skapar mening” (Wiklund, 2013, s.61). I

de pedagogiska sammanhangen så kan perception sammanfattas kort som att det handlar om förmågan att urskilja detaljer som inverkar på helheten, med hjälp av våra sinnesintryck. Wiklund beskriver perception och olika definitioner och några av dem är *haptisk* perception som handlar om att hämta information via beröring kroppsrörelse och känsel.

Visuell perception handlar om förmågan att tolka med hjälp av synintryck. Men synintryck som görs med hjälp av synorganet behöver ofta stöd av andra organ såsom lukt och känselorgan för att på så sätt möjliggöra en mer korrekt tolkning. *Olfaktorisk perception*, gäller vår förmåga att tolka lukter. *Kognitiv perception* handlar om förmågan att med hjälp av en eller flera skiftande typer av signaler tolka ett budskap. Inledningsvis så beskrev vi det psykologiska begreppet perception. Men begrepp som reflektion och produktion är minst lika viktiga för processen gällande skapandet av ny kunskap och är länkade till varandra.

Inom pedagogiken kan reflektion beskrivas som ett sätt att föreslå och pröva en lösning. Eller att bearbeta ett material på många olika sätt. Produktion kan i vardagslag betecknas som en metod där resultatet är mätbart genom att visa på erövrade kunskaper i det bearbetade materialet. Inom skolan och den pedagogiska verksamheten använder man ofta begreppet estetik gällande estetiska ämnen eller estetiskt innehåll, men även skapande används synonymt med estetik (Wiklund, 2013). I skolan finns bild och musik som renodlade estetiska ämnen. I kursplanen för både bild och musik betonas den känslomässiga upplevelsen som de estetiska ämnena förmedlar. Uttrycksformerna möjliggör andra ingångar för barn och unga att socialisera och kommunicera med sin omgivning och identitetsutveckling genom att lära känna och uppleva sig själv och sin omvärld. I båda syftesformuleringarna är kommunikation ett ledord som ska sätta själva hantverket i ett sammanhang och skapa mening (Skolverket, 2011).

Som kuriosor kan nämnas att när den kände barnvisans mästarinna Alice Tegnér, som för övrigt har 150-årsjubileum i år, var barn, så tyckte hon att det ibland var svårt och tråkigt att göra läxorna. Då uppfann hon till sin hjälp ”finnoppor”. Med pianots hjälp så sjöng hon sig igenom flertalet av sina läxor. Konkret så använde hon sig av en estetisk uttrycksform som ett medel för att lära sig andra ämnen (Israelsson, 2002).

Hjort (2001) beskriver sinnenas betydelse utifrån att de utgör en dörr in till oss själva, till vårt innersta. Sinnen såsom känsel, lukt, smak, hörsel och syn ”är kroppsliga organ som omvandlar fysisk retning till upplevelse” (Hjort, 2001, s. 87). En del av hjärnans nätverk integrerar och kartlägger de inkommande signalerna ifrån kroppen. Delar av nätverket har till uppgift att via sinnen omvandla intryck till upplevelse. Utifrån hur jag som människa berörs av olika upplevelser, så berättar det även något om mig själv och vilka värderingar jag har. Känslorna förmedlar något om personer och ting i vår omvärld, och talar samtidigt om, något om oss själva. Känsla och emotion är det som ligger nära upplevelsen via våra sinnen. Känslor är en viktig del av människans perception. Hjort beskriver några av våra grundläggande emotioner som utgör en sorts stomme för vardagliga skeendens betydelse för oss såsom lycka, sorg, hat och glädje. Känslorna och dess dragningskraft har betydelse och utgör en stor vikt när barn skall välja nya intressen. Barn bör erbjudas möjligheter att få pröva och utforska olika intresseområden för att få en ingång till vad som är betydelsefullt just utifrån den enskilde individen.

”Hon kan ju inte veta om musik eller dans är betydelsefullt för henne om hon aldrig får uppleva och möta dessa. Om den känslomässiga dragningskraften saknas, kan ansvaret och

plikten mycket väl finnas där, men då handlar det inte om äkta intresse, som barnet kan växa av” (Hjort, 2001, s. 94).

3.2 Musik och dans i skola och fritidshem

I Lindgrens doktorsavhandling (Lindgren, 2007) behandlas ämnet musikpedagogik. Lindgren omformulerade sitt syfte under sin forskningsresa från att ta sin början i ”att förstå vad estetik i skolan är till att förstå vilka villkor som gäller för skolans estetiska verksamhet och dess aktörer” (Lindgren, 2007, s.183-184). I sin diskussion argumenterar hon för de estetiska ämnenas egenvärde och menar att de ibland hamnar i funktioner som att till exempel hjälpa eleverna att bättre förstå och utveckla skolans kärnämne. Till att bygga broar för att stärka olika egenskaper i en elevgrupp. Punktinsatser som projektarbete med skapande verksamheter är också vanligt förekommande för att höja barns förmåga att tänka kreativt och träna på problemlösning. Och hon menar avslutningsvis att om estetiken i skolan skall kunna utvecklas så innefattar det ”att ständigt utmana hegemoniska strävanden inom fältet genom att identifiera och kritiskt granska den kunskap som för tillfället är dominerande” (Lindgren, 2007, s.184).

Strandberg (2007) beskriver i sin avhandling Varde ljud hur skapandet i skolans musikundervisning har förändrats efter 1945 och utanför skolan. Strandberg hävdar att musiken har stor betydelse och utgör ett viktigt fritidsintresse för dagens ungdomar, både genom att skapa musik och att musicera tillsammans (Strandberg, 2007).

I avhandlingens avslutande diskussionen så framgår det av studiens observationer och intervjuer med lärare att det finns nyansskillnader i lärares tolkningar gällande just skapande. En del lärare betonade definitionen av skapande med det som innefattar komponering av musik. Medan andra lärare öppnar upp för att skapande såsom fantasi, lekfullhet, eller att eleverna agerade självständigt i sina uttryck. De flesta av lärarna i studien nämner även skapande i projekt som är ämnesövergripande såsom textskrivande, dans eller musikteater. Samtliga lärare i Strandbergs studie är av den uppfattningen att skapande och musik är viktiga för den individuella utvecklingen hos eleverna och möjligheten att utveckla sociala kompetenser (Strandberg, 2007).

Lindqvist (2007) skriver i sin studie hur man arbetar med dans i skolan. Men också vad som möjliggjort det starka fäste som dansen har i Skellefteå kommun. Danspedagogen Eva Dahlgrens pionjärbete som började i slutet av 60- talet med att föra in dans i de kommunala skolorna har idag utvecklats till en självklar del av skolans verksamhet. För att dansen ska kunna ta plats och utvecklas i skolan behövs politiska beslut som möjliggör att kommunerna kan satsa på dansen i ett längre och varaktigare perspektiv. I avhandlingens inledning och avslutningen citerar Lindqvist Mats Ek, dansare och koreograf ” Vad är dans? Den som kan svara på det är inte trovärdig. Låt mig försöka i alla fall: Är det nödvändigt att tänka med kroppen? Kanske inte för att överleva, men för att leva. Det finns många tankar som bara kroppen kan tänka/.../”(Lindqvist, 2007, s. 1).

3.3 Skapande verksamhet i fritidshem och skola

Håkansson (2008) skriver för lärare hur man kan skapa aktiviteterna musik, dans och rörelse i skolan och i fritidshemmet. Med hjälp av musik och dans kan man påverka barns motoriska,

känslomässiga och intellektuella utveckling. De estetiska uttrycken hjälper barnen att lära känna sig själv och stärker viljan att vidareutvecklas både intellektuellt och känslomässigt. För att göra den estetiska verksamheten tillgänglig för barnen är det viktigt att sprida glädje och lek. Håkansson hävdar att det är genom dessa grundläggande pedagogiska ställningstagande som lärare kan arbeta för att stimulera barns engagemang och medverkan. När man arbetar med musik och dans är det bra att utgå från barngruppens behov och förutsättningar. Men framförallt sprida glädje som smittar av sig så att tillfället blir en gemensam upplevelse (Håkansson, 2008).

3.4 Kulturprojekt i skolan

”En start för tänket, en bit på väg” (Lindgren & Ericsson, 2007) är en analys av ett utvecklingsprojekt kring kultur och estetik i skolan. Kulturprojektet kom till stånd med utgångspunkt i läroplanen som säger att lärarna ska arbeta med estetik inte bara i de praktiskt estetiska ämnena utan även i matematik, biologi, kemi, fysik och samhällsorienterade ämnen. I studien deltog sex skolor som arbetade med kulturprojektet i tre år. Skolorna hade lite olika tillvägagångssätt men det gemensamma var att lärarna skulle erbjudas kompetensutveckling inom de estetiska områden samt att externa konstnärer skulle hjälpa skolorna med vissa punktinsatser. Stödet från externa konstnärer var att starta upp delar av projektet och följa det i längre eller kortare perioder. Det kunde också vara att fungera som bollplank och stötta lärarna i processen.

De skolor som lyckades bäst med att ro iland projektet var de som hade erfarenhet av ämnesintegrerade arbetssätt. Skolorna hade tydliga mål och en rektor som samordnade och utvärderade den skapande verksamhet kontinuerligt under hela projektetiden. Skolorna hade också motiverade lärare som kände sig bekväma i arbetsformen. Eleverna hade också stor delaktighet och inflytande under hela processen.

De skolor som inte lyckas lika bra hade inte tydliga mål. De visade sig också att lärarna tyckte att kompetensutvecklingen inte hade varit tillräckligt. De kände sig inte bekväma med att undervisa i de olika estetiska ämnena trots att de tidvis fick hjälp av professionella konstnärer. De skolor som inte lyckades lika bra hade heller inte en rektor som samordnade och följde upp projektets olika delar som nätverk, fortbildning och kontakten med externa konstnärer. En viktig ingrediens för att kultur i skolan kan fungera är att den undervisande läraren verkligen vill ingå i projektet. Tycker läraren att det är jobbigt eller känner sig obekväma fungerar det inte lika bra (Lindgren & Ericsson, 2007).

Det är lätt att tro att de estetiska är så roligt att alla vill vara med. Detta gäller både lärare och elever. Men för lärarnas del kanske det inte blir så roligt om man inte är förtrogen med ett ämne men ändå förväntas att anta utmaningen. Det finns en föreställning om att de estetiska ämnena är så roliga att alla vill vara med. Det är lätt att glömma av att alla inte brinner lika mycket för de estetiska ämnena (Lindgren, Personlig kommunikation 2013-02-06).

3.5 Röster om kultur i skolan

Aulin-Gråhamn och Sjöholm (2003) fick uppdraget av utbildningsdepartementet 1999 att skriva en rapport om kultur i skolan. ”Centralt i uppdraget var att stödja utveckling av

estetiska läroprocesser i skolan. Det ingick också i uppgiften att undersöka vilken betydelse utbildning och kompetensutveckling för lärare kan ha och hur den kan se ut.” (Aulin-Gråhamn & Sjöholm, 2003, s. 4). Det som kan vara problematiskt i den rapport som Aulin-Gråhamn och Sjöholm fick i uppdrag att genomföra är att det råder brist på tidigare dokumentation över estetiskt arbete i skolan. Underlagen som finns är oftast mycket entusiastiska och positiva, vilket naturligtvis beskriver den glädje och de möjligheter som estetiska läroprocesser har. Men utan kritiska resonemang och en nyanserad bild av vad estetik kan vara är det svårare att utveckla fältet kultur i skolan.

Rapporten ger en röst för vilka åsikter lärarna har om vad kultur i skolan är eller kan vara. Estetiska lärandeprocesser kan handla om kompensatoriska åtgärder. Exempelvis kan bild, dans, drama, film och musik ge eleven ett ytterligare språk som hjälper inläring men också ett annat sätt att skapa uttryck när det skrivna och talande ordet inte räcker till.

Det framgår också att skolan har en föråldrad kunskapssyn som bromsar en utveckling för lärarna att tänka i nya banor. Skolledning och ekonomin är också viktiga faktorer som styr skolans möjligheter att arbeta med kultur och estetiska inslag i skolan.

Flera av lärarna tycker också att skolan inte alltid tar tillvara elevernas kompetenser. En lärare menar att det finns en otrolig potential i elevernas intresseområde som för ofta avfärdas i skolan. Ungdomskulturen som innehåller musik, bild, film och dans är uttryck som engagerar och lyfter aktuella områden till ytan för individen. De nutida estetiska uttrycken kan ibland stå som motpol med det som betraktas som kultur som bildar individen. Med det menar läraren till exempel att en del litteratur anses innehålla en hög kvalitet litterärt medan andra böcker som intresserar eleverna mer inte alltid håller måttet för ”god” litteratur. Men trots detta är det de böckerna som fyller en viktig funktion för individen att förstå sin samtid. Eleverna behöver uttryck som ligger i fas med deras liv för att de ska kunna identifiera och förstå sig själva i ett större sammanhang.

I Aulin-Gråhamn och Sjöholms rapport är det först och främst lärare och kulturpedagoger som kommer till tals. Men det framgår att det finns en vilja från lärarnas sida att involvera barn och unga i de estetiska processerna och ta tillvara deras kunskap. I rapporten finns inte barns röster med men det är något som poängteras som ett förslag till fortsatt forskningsområde. Barn och unga behöver vara delaktiga och få ett större inflytande när det kommer till kultur och estetik i skolan. Vad ska kultur i skolan innehålla? Samtalet om hur kultur i skolan ska utvecklas behöver fler röster såväl från barn och vuxna till olika organisationer och beslutsfattande nivåer i samhället (Aulin-Gråhamn & Sjöholm, 2003). Det som avslutningsvis framträder i rapporten är två linjer. En som betonar de estetiska uttrycken som värdefulla i sig och en annan som ser de estetiska uttrycken som användbara för annat lärande.

3.6 Ett exempel på ett estetiskt arbetssätt på ett fritidshem

Schön Johansson (Pihlgren, 2011) belyser fritidslärares yrkesroll och dess komplexitet. Inledningsvis till denna samlingsvolym i prologen intervjuas fritidspedagogen Jarko Tuisku som beskriver sin yrkesroll och hur han ser på sitt uppdrag. Tuiskus arbetssätt beskrivs närmare av honom själv i en artikel på Skolporten (Skolporten 1/2009). Tuisku har uppmärksammats för att arbetat fram metoder så att barnen på fritids blir aktiva deltagare och

på så sätt får ett konkret inflytande över verksamheten som de vistas i. Utgångspunkten för Tuisku har varit att skapa aktiviteter som bygger på barngruppens intresseområden. För att ta reda på barnens önskemål har Tuisku intervjuat barnen. Underlaget som han tagit fram har sedan varvats med egna förslag. När aktiviteterna planerats har Tuisku utgått från Allmänna råden och Läroplanen. Fin- och grovmotorik ska tränas, fysiska aktiviteter inne och utomhus, social träning, skapande verksamheter så som bild, drama, musik och dans och utflykter. Aktiviteterna har sedan blandats med att vara vuxenstyrda till att barnen själva är samordnare. Exempel på aktiviteter har varit traditionella hantverk som stickning och keramik till lite mer modernare inslag som tryck på t-shirt och smyckestillverkning. Musikhörna där barnen får lära sig att spela på instrument, utklädningsrum, spa-avdelning och let's dance-tävlingar. Arbetsformerna har byggts upp under en längre tid och utvecklats allt eftersom. Det som möjliggjort Tuiskus framgång med att engagera barnen på fritids och att göra dem delaktiga är ett flexibelt tankesätt där ledordet har varit att allt är möjligt. ”Tuisku har tilldelats Nackas kommuns kvalitetspris för pedagogiskt utvecklingsarbete” (Pihlgren, 2011, s. 18).

3.7 Fritidshemmets likheter i Sverige och i Danmark

Torstenson-Ed och Johansson (2000) beskriver i sin studie fritidshemmets intågande i skolan och dess reformarbete. Och på vilket sätt det har påverkat och förändrat fritidshemmet. Från att ha varit en självständig verksamhet är det idag en del av utbildningssystemet. Fritidshemmets integrering med skolan har inneburit att verksamheten ska tillämpa läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet. Helhetssyn är ett begrepp som återkommer i styrdokumentet och som innehåller en vision om en gemensam syn på barnen och att lärandet är en process som är livslångt.

I de nordiska länderna är Danmarks skolsystem mest likt Sveriges. I en skrift (Socialministeriet och Undervisningsministeriet, 1999) finns riktlinjer för skola och skolfritidsordningen som i Danmark säger att fritidshemmet ska underlätta övergången mellan förskola och skola. De olika enheterna ska arbeta gemensamt för att uppnå målsättningen att lärandet är en process för barnen som pågår under hela dagen. Lekaktiviteterna i förskolan och i fritidshemmet ska främja barnens olika behov och förutsättningar. Det ska också leda till olika lärandeprocesser. I detta avseende kan man se likheter med Sveriges fritidshem som också är en integrerad del av skolan (Torstenson-Ed & Johansson, 2000).

3.8 Danska styrdokument och lokala verksamhetsplaner

Undervisningsministeriet (2009) i Danmark motsvarande Skolverket i Sverige ansvarar för att sätta upp mål och innehållsbeskrivning för fritidshemmet, skolfritidsordningen. Riktlinjerna är ett krav från ministeriets sida som kommunerna måste följa när de upprättar en egen verksamhetsbeskrivning. Ansvaret för att lagar och förordningar som skola och fritidshem ska följa är delegerat till kommunerna precis som i Sverige. Ministeriets riktlinjer är något som går att jämföra med Skollagen i Sverige som är övergripande och inte beskriver hur fritidshemmet i mer detaljerad form ska arbeta. Kommunerna i Danmark upprättar något som liknar Allmänna råden i Sverige. Sedan är det upp till varje fritidshem i kommunen att redogöra för en lokal plan och verksamhetsberättelse. Några av innehållspunkterna som är lika svenska förordningar är att barn ska ha delaktighet och inflytande i verksamheten. Fritidslärarna ska arbeta för en trygg och harmonisk miljö som främjar barns hela utveckling.

Fritidshemmet ska erbjuda olika aktiviteter, där utrymme för lek, fysisk aktivitet både inne- och utomhus. Skapande verksamheter med estetiska uttryck som musik, drama, måleri och fysisk aktivitet. Värdegrundens olika begrepp som respektera varandra, trygghet, inlevelse, empati, främja en harmonisk utveckling hos individen och allas lika värde är också sådant som liknar våra Svenska förordningar (Undervisningsministeriet, 2009). Det som skiljer Sverige och Danmark åt är att det inte finns några Allmänna råd i Danmark som en nationell vägledning. Utan varje enskild kommun får upprätta råd och riktlinjer och därefter får varje enskilt fritidshem utforma en egen verksamhetsplan. Det som är en gemensam del för danska fritidshem är läroplansteman. Det har instiftat för att säkerhetsställa kvaliteten på fritidshemmen. Det som vi direkt kan urskilja i genomgången av styrdokumentet är att i Danmark ska fritidshemmet erbjuda läxhjälp och varje skola har en föreståndare för fritidshemmet som har en administrativ roll. Det som är gemensamt för fritidshemmen i Sverige och i Danmark är att rektorn har det övergripande ansvaret för verksamheten.

I Allmänna råden (Skolverket, 2007) i Sverige står det att leken och skapande aktiviteter ska ges stort utrymme. Barns socialisering och meningsfulla fritid är också viktiga delar för fritidshemmet. I Danmark rekommenderar kommunen liknande innehåll som ska stödja och uppmuntra barnen till en fritid som stimulerar och utvecklar individen. Det som skiljer riktlinjerna åt är att i Danmark har fritidshemmet påbud om att barnen skall ingå i organiserade aktiviteter i fritidshemmet varje dag. Motivationen är att det är genom de organiserade aktiviteterna som barn får möjlighet att utveckla en mängd förmågor. Det är genom de organiserade aktiviteterna som barnen får utveckla sin sociala kompetens, samarbetsförmåga, språket och förståelse för att människor är olika osv. Läroplansteman som fritidshemmen i Danmark arbetar efter är social kompetens, kulturella uttryck, natur och naturfenomen, språkliga kompetenser, personliga kompetenser, kropp och rörelse. Läroplansteman utgör en precis bild av vad innehållet i verksamheten förväntas utgå ifrån. Fritidshemmen förväntas att arbeta med de olika områdena för att främja barns allsidiga utveckling (BUPL, 2008).

I det danska fritidshemmet som vi besökte var verksamhetens värdegrund fokuserad på begreppen trygghet, empati, mångfald och närvaro. Arbetsmetoderna utgick från en helhetspedagogik där flera pedagogiska metoder användes. Fritidslärares närvaro, läroplanstema och betydelsen av att stödja barns utveckling och lärande precis där barn befinner sig var också sådant som lyftes fram. Fritidshemmet som vi besökte arbetade kontinuerligt med kvalitetsarbete för att utveckla verksamheten. Avsikten med de innovativa team som fritidsföreståndaren hade initierat var att arbeta med pedagogiska problemställningar, praxis och rutiner. Fritidsföreståndarens roll upplevde vi utgöra en resurs för fritidslärarna i den meningen att vara en sammanhållande länk för verksamheten.

3.9 Svenska styrdokument, Skollagen

I Skollagen (SFS 2010:800) har fritidshemmet ett särskilt kapitel och under § 2 beskrivs vad fritidshemmets verksamhet bör utgå ifrån. Fritidshemmet ska komplettera skolan och erbjuda meningsfulla aktiviteter som stimulerar barnets lärande, allsidiga utveckling och behov. Helhetssynen på barnet är en viktig komponent när det kommer till lärande och barnets behov.

Skollagen föreskriver att skolan och fritidshemmet skall komplettera varandra och menar att fritidshemmet delvis har möjligheter att erbjuda andra aktiviteter som kompletterar skolan och som kan främja och stödja barns utveckling och lärande. Fritidshemmet skall enligt Skollagen erbjuda barnen en meningsfull fritid. ”Förutsättningarna för att barnen skall uppleva fritiden som meningsfull är att verksamheten är trygg, rolig och stimulerande där lek och skapande får stort utrymme och formas utifrån barnens ålder, mognad, behov, intressen och erfarenheter” (Skolverket, 2007, s. 23). Det är genom att ta tillvara på barns nyfikenhet och lust till att vilja lära sig nya saker som fritidshemmet kan hjälpa barn att utveckla förståelse för sig själv och sin omvärld. Och på så sätt stimulera barns allsidiga utveckling. Fritidsverksamheten kan utgöra en viktig del till förmån för att främja möjligheter för barnen att utveckla intressen även efter det att det slutar på fritids.

3.9.1 Läroplan och Allmänna råd

I den nya läroplanen (Skolverket, 2011) så har det estetiska perspektivet lyfts fram, menar Wiklund (2013). Och för att eleverna skall få möjlighet att uppleva olika uttryck för kunskaper så krävs det olika sätt för gestaltning av ämnets innehåll. Flera olika språk såsom musik, bild, dans och kroppsspråk, rörelse och text är viktiga för att uppnå olika sätt att lära. Det finns ett eget värde för de estetiska uttryckssätten i skolan. Men även som medel för att fungera som en väg till kunskap i alla skolans ämnen, menar Wiklund (2013) (Wiklund, 2013).

Skolans uppdrag innebär att alla elever skall främjas i sin utveckling och lärande, genom att stimulera elevens allsidiga utveckling. ”I skolarbetet ska de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas” (Skolverket, 2011, s.10). Och då genom att eleverna skall få lov att pröva på och uppleva olika uttryck för kunskaper genom olika uttrycksformer. ”Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet” (Skolverket, 2011, s.10) Och då utifrån ett perspektiv att även främja lusten för elevens vilja att lära, hela livet igenom. I läroplanen betonas att elevens harmoniska utveckling skall främjas genom att de skall få lov att pröva på, utforska och undersöka och tillägna sig en förmåga till att eget skapande (Skolverket, 2011).

Skolan skall präglas av ett öppet klimat där det skall finnas plats för skilda åsikter och tankar och den skall betona vikten av personliga ställningstaganden. Och skapa utrymme för det inom ramen för en trygg miljö. Skolan skall understödja för eleverna att utveckla deras förmåga till inlevelse och en förståelse för andra människor. Skolans uppgift är också att låta varje elev finna just sin speciella individualitet för att i förlängningen ge sitt bästa och aktivt kunna ta del av samhällslivet. Läroplanen anger att skolan ska eftersträva att skapa de allra bästa förutsättningar för eleven att bilda sig, utveckla sitt tänkande och utveckla sina kunskaper (Skolverket, 2011).

För att möjliggöra att elevernas mångsidiga utveckling och lärande blir rikare så skall samarbetsformer utvecklas gällande förskoleklass, skola och fritidshem (Skolverket, 2011). För att på så sätt stödja varje elevs utveckling i ett längre perspektiv.

I Allmänna råden (2007) förtydligar man vad fritidslärares uppdrag och fritidshemmets verksamhetsmål ska innehålla. Fritidshemmet ska vara ett komplement till skolan och verksamheten ska arbeta för att utveckla ett innehåll som tillgodogör barns olika behov. En

trygg och harmonisk miljö ska skapa förutsättningar för att utveckla meningsfulla aktiviteter. Barn är medskapare av sin egen utveckling och lärandeförlopp. Det är tillsammans med andra i olika sociala situationer som barn får möjligheten att pröva och utveckla sin identitet. En meningsfull fritid för barn ska utvecklas i en miljö som skapar utrymme för lek och skapande aktiviteter. ”Det är viktigt att verksamheten är varierad med inslag av lek, fysisk aktivitet, skapande verksamhet som drama, musik, dans, bild och form och utforskande av omvärlden i form av studiebesök, utflykter med mera” (Skolverket, 2007, s. 23).

3.10 Barnkonventionen

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter, även kallad barnkonventionen består av bestämmelser gällande de mänskliga rättigheterna för barn. Konventionen består av totalt 54 artiklar, varav 41 av artiklarna slår fast vilka rättigheter det är som gäller för alla barn. Medan resterande artiklar ger riktlinjer om hur konventionsstaterna skall arbeta med konventionen. Sverige är ett av de första länderna i världen som antog konventionen, efter ett beslut i riksdagen 1990. Konventionen är skapad utifrån en tanke att främja ett samhälle som respekterar barn i alla sammanhang (Unicef, 2008).

Flera av artiklarna handlar om barns rätt till kultur. I artikel 31 så behandlas barns rätt till fritid, rekreation, lek, vila och innefattar även rätten att få lov att delta i det kulturella och konstnärliga livet. Konventionsstaterna är skyldiga att uppmuntra och främja barns möjligheter och behov att delta i det liv där kultur, konst, fritidsaktiviteter och rekreation ingår. Begreppen har gemensamma element gällande att de inte handlar om arbete. Rätten till fritid beskrivs i en vidare bemärkelse som en fri tid och frihet att välja vad man själv vill göra. Innebörden i rekreation benämns som att det kan innefatta flera olika aktiviteter som man kan välja utifrån sitt nöjes skull. Men även en del av aktiviteterna skulle kunna benämnas som arbete, såsom exempelvis hantverk, konst, hantverkssysslor, vetenskapligt arbete eller sport. Artikeln problematiserar leken och dess betydelse i ett globalt perspektiv. Vuxna utgår ibland ifrån att leken snarare värderas som en ”lyx” än en livsnödvändighet. Artikeln betonar att rätten till lek är en viktig del av barns sociala utveckling för att tillägna sig personliga färdigheter. Gällande vila så utgår artikeln ifrån att barns rätt till ett basbehov av psykisk och fysisk vila (Unicef, 2008).

Konventionen förklarar barns rätt att delta i samhällets kulturutbud utifrån det som är skapat särskilt för barn men även det kulturutbud som riktar sig till vuxna. Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter innefattar även möjligheter att både själva och tillsammans med vuxna delta i lämpliga sysselsättningar som är konstnärliga och kulturella. Denna rättighet kopplas också samman med flera andra artiklar såsom artikel 13 gällande yttrandefrihet, artikel 15 om föreningsfrihet, artikel 17 som handlar om tillgången till massmedia och böcker för barn och artikel 30 som handlar om att även barn ifrån en minoritetskultur har rätt till sin egen kultur. Det är viktigt att beakta alla barns rätt till kultur i ett inkluderande syfte. Att lämpliga åtgärder skall vidtas så att även barn med funktionsnedsättningar skall medverka i kulturlivet på samma grunder som alla barn (Unicef, 2008). Allmänna råden (Skolverket, 2007) tar sin "utgångspunkt i det barnperspektiv som omfattas av FN:s barnkonvention" (Skolverket, 2011, s. 28).

3.11 Sammanfattning av tidigare forskning

Tidigare forskning beskriver från flera utgångspunkter varför estetik är viktigt för barn. De sinnliga upplevelserna hjälper barn att uttrycka sin identitet och förmedla känslor och budskap. Det är i interaktion med andra barn som meningsskapandet sker. Det sinnliga som sker i nuet hjälper barn att skapa sig själva och sin identitet (Drøtner, 1991). Känsla och emotioner är det som ligger nära upplevelsen via våra sinnen där hörsel, känsel, lukt, smak och syn har betydelse. Känslorna av lycka, sorg, hat, ilska och glädje är grundkänslor som ständigt är närvarande på ett eller annat sätt i barns liv. Estetiska ämnen möjliggör lärandeprocesser som bidrar till ett varierat lärande eftersom det är genom de estetiska uttryck som barn kan kanalisera dessa känslor (Hjort, 2001). För att möjliggöra estetik i skola och i fritidshem behövs varaktiga politiska beslut som inte är punktinsatser (Aulin-Gråhamn & Sjöholm, 2003). Kultur i fritidshemmet har stora möjligheter att utvecklas om barn ges inflytande och delaktighet. Det är tillsammans med barn i fritidshemmet som det går att utveckla arbetsformer som skapar möjlighet att nå alla barn (Pihlgren, 2011). I FN:s barnkonvention slås fast att ”konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärligalivet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreation- och fritidsverksamhet” (Unicef, 2008, s. 329).

3.12 Sociokulturellt perspektiv

Det sociokulturella perspektivet där Vygotskij (1896-1934) är utgångspunkten handlar om utveckling, lärande och språk. Kommunikation och språket är viktiga grundelement i teorin. Språket ses här inte bara som tal utan även gester och olika kulturella uttryck som medel för kommunikation. Bilden kan till exempel vara ett sätt att kommunicera och skapa uttryck samtidigt som vi kan kommunicera om bilden. Verktygen och redskapen som människan använder sig av för att kommunicera med varandra och därigenom dela kunskap kallas i det sociokulturella perspektivet för medierande verktyg. Appropriering är ett annat begrepp som används i teorin för att förstå hur människan samspelar med sin omgivning. Det är genom att aktivt delta i aktiviteter och sociala sammanhang som vi lär och utvecklas snarare än att kunskapen överförs (Säljö, 2010). Klerfelt (2007) diskuterar det sociokulturella perspektivet utifrån flera utgångspunkter. Meningsskapande, sammanhang, kulturella företeelser och sociala relationer är återkommande begrepp som är grundläggande för människors möjlighet att skapa förståelse om sig själv och sin omvärld. Kunskap är något som människan förvärvar i ett speciellt sammanhang i en social kontext med hjälp av kulturella redskap. Det är tillsammans i interaktion med andra som kunskap skapas och lärandeprocesser sker. Den institutionella kontexten som skola, förskola och fritidshem bildar är sammanhang som bidrar till att föra kulturella villkor vidare. I den kontexten som fritidshemmet utgör agerar barn och utbyter erfarenheter som är specifika för verksamheten. Det pågår ett ständigt växlande mellan kollektivt och individuellt deltagande. I den meningen att individen både kan agera individuellt och tillsammans med andra (Klerfelt, 2007).

Kreativitet och fantasi (Vygotskij, 1995) är något som gör att människan kan tänka framåtskridande och förändra sin nutid och framtid. Tidigt i barns lekar kan en form av reproducerande aktiviteter träda fram. Men också en kombinatorisk och kreativ sida. Tillsammans återskapas aktiviteter en reproduktion men samtidigt också en omformning av tidigare erfarenheter till nya handlingar. Den del som är kombinatorisk kan också ses som en

föreställning eller fantasi. Det som skapas av människans hand är alltid i någon mening en produkt av mänsklig fantasi. ”Fantasins skapande aktiviteter är direkt avhängig av rikedomerna och mångfalden i människans tidigare erfarenheter, eftersom dessa erfarenheter utgör det material som fantasikonstruktionerna byggs av” (Vygotskij, 1995, s. 19).

Aronsson (1997) spinner vidare på tanken att skapandet inte sker isolerat utan är avhängt av en rad faktorer. Barns språk och bildspråk utvecklas tillsammans med kamrater, föräldrar och syskon i en informell miljö. Inläring sker i en social situation där gruppen blir referensen för vad barn lär sig. Det är genom att delta och vara en deltagare som lärande situationer uppstår. Aronsson menar att för att förstå barns bilder bör man också titta på i vilket socialt sammanhang de är skapade och på vilket sätt barnet har deltagit i aktiviteten. För att barnet ska kunna skapa fritt behövs nya perspektiv. Det är lätt att tro att om skapandet inte har någon yttre påverkan blir bilden lättare originell men studier har visat det motsatta. När barn får skapa bilder helt fritt i skolan tenderar teckningarna att bli schablonmässiga. Medan i annan miljö som hemmet utvecklas bilden till något kreativt eftersom skapandet blir inspirerat av en miljö som är rikt på föremål och sinnliga intryck (Aronsson, 1997).

Lindqvist (2007) diskuterar på vilket sätt dansläraren skapar en meningsfull aktivitet för barnen ur ett sociokulturellt perspektiv. Samspel och integration är en del av dansupplevelsen och att dansläraren stödjer barnen i lärandet som aktiva deltagare. Språket och kommunikationen är centrala delar i det sociokulturella perspektivet och i dansen är det förutsättningen för att kunna skapa ett estetiskt uttryck. Det blir dessutom en ytterligare dimension i kommunikationen eftersom rörelsen också blir ett sätt att förmedla känslor, stämningar och gestaltningar.

4 Metod

Vi har valt att göra en kvalitativ jämförande studie där dokumentanalys, intervjuer och observationer utgör vårt metodval. Kvalitativ metod anser vi lämpar sig bättre för att ge inblick i och förståelse för hur lärarna på fritidshemmet arbetar med de estetiska ämnena än om vi hade valt en kvantitativ metod. Om vi istället hade valt en kvantitativ metod hade vi visserligen samlat ihop fler svar från en större grupp lärare genom enkätutskick. Men samtidigt inte kunnat ställa några följdfrågor eller blivit medvetna om sådant som bara kan uppstå i ett möte med en annan människa. I en kvalitativ studie kan vi ta del av upplevelser och erfarenheter som personen vi intervjuar förmedlar på ett konkret sätt. Genom kvantitativ studie hade vi kunnat kartlägga förekomsten av ett fenomen. Men vi är mer intresserade av att förstå innebörder och skeende i praktiken i fritidshemmet och då lämpar sig en kvalitativ studie bättre än en kvantitativ (Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2013). I vår studie jämför vi likheter och skillnader i fritidslärares arbete med estetiska ämnena i Sverige och i Danmark. Observationerna är gjorda i samband med besöket av de olika skolorna. Här har intryck och miljö bidragit till reflektioner som har betydelse för studien.

I början av vår studie ville vi göra djupintervjuer men upplevde ganska snart att tiden tyvärr inte fanns för att skapa ett sådant samtalsklimat. Lärarens tid har varit begränsad eftersom intervjuerna har skett på arbetstid i verksamheterna. Eriksson-Zetterqvist och Ahrne (2010) diskuterar olika former av intervjuer. Här beskriver man djupintervjuer som ett förtroligt samtal som bygger på ett givande och tagande. Samtalen är längre än vanliga intervjuer och

kan bli personliga. Som ett alternativ till djupintervjuer valde vi istället blandad form som löst strukturerad intervju. Det har inneburit att vi har kunnat ställa några frågor som är exakt likadana till dem vi intervjuar och för att på så sätt bättre kunna jämföra svaren. Samtidigt har vi kunnat vara öppna för följdfrågor och låta stunden och innehållet föra samtalet vidare inom ramen för ämnesområdet (Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2013).

För att kunna observera en miljö eller ett område är det viktigt att få tillträde till fältet. Tillträde till fältet innebär ett medgivande från dem som ska observeras (Lalander, 2013). Vi har fått en inbjudan av skolledaren i Danmark och han har i sin tur informerat både huvudansvarige för fritidshemmet och fritidsläraren som vi intervjuade. Vi skickade uppgifter om vårt syfte samt frågeställningarna som berörde intervjutillfället. Vi meddelade också att vi ville observera miljön i fritidshemmet.

Lökken och Søbstad (1995) har sammanfattat vilka problem som kan uppstå i samband med forskning och observationer och vilka fallgropar som bör undvikas. För att öka medvetenheten kring vilka misstag som är vanligt förekommande. En viktig del är att vara uppmärksam på våra sinnen, exempelvis vår syn och hörsel. Det psykiska och fysiska tillståndet påverkar, såsom att vara trött eller hungrig. När det gäller observationer så kan det första och sista intrycket vara helt avgörande. Det kan dröja kvar i minnet och påverka helhetsintrycket (Lökken & Søbstad, 1995).

I vårt fall har vi informerat rektor och lärare på vilket sätt vi kommer att observera miljön och vad vi kommer att titta på. Vi har observerat barnens miljö och vilka förutsättningar som finns för att skapa estetiska uttryck. Vi valde att observera fritidshemmet under skoltid eftersom vi först och främst ville studera barns vistelseyta och material.

4.1 Urval

Vi har intervjuat lärare i fritidshemmet, två i Sverige och en i Danmark. Urvalet av intervjupersoner har gjorts utifrån att vi vet att fritidshemmet och skolan arbetar med estetiska uttryck i Danmark och Sverige. Skolan i Danmark som vi har besökt har vi fått kontakt med via rekommendation. Skolorna i Sverige har vi valt utifrån att verksamheten har någon form av estetisk inriktning. Fritidshemmet i Danmark har en enhet med 60 barn, fritidshemmet i Sverige har 70 respektive 45 barn. Fritidsläraren i Danmark har arbetat 16 år på samma skola. Fritidsläraren på den ena skolan i Sverige har arbetat i 25 år på samma skola och den andra fritidsläraren i 2 år. Under hösten så har vi haft kontakt med skolan i Danmark. Vi fick en inbjudan ifrån skolan som vi också skickade till Adlerbertska stiftelsen för ansökan om stipendier, som vi sedan tacksamt blev tilldelade. Mejlväxlingen mellan skolan i Danmark och oss har skett via studentmejl.

I Sverige har vi kontaktat flera skolor genom att skicka ut mail till rektorerna där vi har informerat om vårt examensarbete och gjort en förfrågan om att få intervju en fritidslärare. Vi har upplevt att det har varit svårt att finna ett fritidshem som arbetar med de estetiska uttrycken på ett konkret sätt. Totalt har vi kontaktat åtta skolor som i någon mån har beskrivit sin verksamhet på skolans hemsida med att de arbetar aktivt med estetiska läroprocesser. Ingen av rektorerna har svarat på mailen. De två intervjuerna som till slut blev av var genom att vi besökte en av skolorna personligen och att vi fick en direkttelefonnummer till en fritidslärare på den andra skolan.

Den skolan som vi besökte tog vi även kontakt med rektorn. Efter att vi letat oss fram till expeditionen visade det sig att det var rektorn till en estetisk inriktning som vi hade mejlat tidigare. Men rektorn hade inte lagt märke till mejlet eller kunde på något sätt minnas det. Vi berättade om syftet med vår studie och frågade om det fanns möjlighet att få lov att intervjua fritidslärare med estetisk inriktning. Hon menade att det var svårt att få till en intervju och observation med en fritidslärare eftersom hon menade att de var upptagna av sitt arbete. Rektorn hänvisade oss till en miniintervju ute på skolgården med en av fritidspedagogerna som precis var på väg ut. Vi intervjuade fritidsläraren men kände att det blev en stressig situation eftersom läraren skulle svara på våra frågor och samtidigt ha uppsikt över barnen. Vi har valt att inte redovisa samtalet men däremot var det genom att vi stod och samtalande med fritidsläraren som vi fick kontakt med en annan lärare som bättre kunde frigöra tid för en intervju dagen därpå. Fritidsläraren var mån om att stödja vår studie eftersom hon själv befunnits sig i en liknande situation.

4.2 Genomförande och metodanalys

Vår resultatredovisning bygger på tre intervjuer med fritidslärare på tre olika skolor i Sverige och Danmark. En skola i Danmark och två i Sverige. I vår undersökning har vi reflekterat över intervjufrågornas betydelse för vilket resultat vi har kommit fram till. Reliabiliteten i vår undersökning kan diskuteras med tanke på vilka frågeställningar vi använde oss av vid intervjutillfällena. Om vi hade ställt andra frågor kan det tänkas att resultatet hade fått en annan vinkel. En annan sak som också kan inverka på vår studie är att intervjuerna är gjorda på fritidslärarens rast eller planeringstid. På vilket sätt detta kan ha påverkat vår studie är svårare att spekulera i. Stukat (2012) menar att det är viktigt att beskriva metod och tillvägagångssätt utförligt. Alla tänkbara brister i studien behöver belysas. I det här sammanhanget är det tre delar som är särskilt viktiga att reflektera över: reliabilitet, validitet och generaliserbarhet. Reliabiliteten i vår studie skulle vi kunna ta fasta på genom att fråga oss själva om intervju som undersökningsmetod är det bästa tillvägagångssättet för att få svar på det vi vill undersöka. Hade vi åstadkommit ett bättre mätinstrument med en enkätundersökning? Validiteten i vår studie kan diskuteras utifrån vilka frågor vi ställde och på vilket sätt det ger ett trovärdigt resultat. Vi upplever att de metoder vi valt för vår studie har svarat på de frågeställningar vi har. Generaliseringen stärks då resultatet av en undersökning inte bara visar på ett fenomen för de som ingått i studien utan även kan appliceras på verksamheter utanför studiegruppen. Vi har studerat tre fritidshem och här finns en möjlighet att resultatet hade blivit mer generaliserbart om fler fritidshem hade ingått i studien. (Stukat, 2012).

Vid första intervjun i Danmark ställde vi aldrig frågan: Vad innebär estetiska uttryck för dig som fritidslärare? Det var en fråga som vi saknade när vi analyserade svaren efter intervjun. Frågan lade vi däremot till vid de andra två intervjuerna i Sverige. Validiteten och reliabiliteten är varandras förutsättningar. Vi har funderat mycket på intervjufrågorna. Vi korrigerade en av frågorna efter första intervjun eftersom vi uppmärksammade att vi saknade en fråga som hade betydelse för studiens resultat. Nu tycker vi att frågorna mäter det vi vill undersöka. Och i och med det har vi stärkt validiteten i vår studie. Hur väl vi kan generalisera resultatet av vår studie är en svår fråga. Med tanke på alla fritidshem som finns i kommunerna i Sverige och Danmark kan det vara svårt att göra en generalisering av vår studie. Resultatet av studien bygger på tre specifika fritidshem.

4.3 Trianguleringsanalys

Eftersom vi är inspirerade av etnografisk forskningsmetod vill vi använda oss av triangulering när vi analyserar vårt material. Dels för att få fler infallsvinklar men också för att göra studien mer trovärdig och tillförlitlig (Svensson & Ahrne, 2013). Genom triangulering vill vi foga samman våra metoder för att synliggöra likheter och skillnader mellan Danmark och Sverige, på vilket sätt fritidslärare arbetar med estetiska uttryck i fritidshemmet. När vi sammanställt resultatredovisning har vi delat in det i kategorierna dokumentanalys, observationer och intervjuer. Det är från dessa tre delar som vi sedan plockar ut olika fenomen som framträder och blir mer tydligt än annat. Reliabiliteten och validiteten stärks genom att söka svar på mer än ett sätt och ökar samtidigt trovärdigheten. När resultaten i de olika metoderna jämförs kan det framträda både motsägelsefulla och likartade svar. ”Jämförelsen av olika data behöver då inte genomgå en bedömning av vilka som är mest sanna, utan analysen kan snarare ta fasta på alla de olika sätt på vilka ett fenomen kan beskrivas” (Svensson & Ahrne, 2013, s. 28). I vår studie har vi upptäckt att i vissa frågeställningar får vi ett genomgående likartat svar när det kommer till intervju, observation och styrdokumentet. Medan i andra frågeställningar hänger dessa tre delar inte alltid samman utan styr åt olika håll. I vår studie undersöker vi tre delar. Det ena behandlar styrdokumentens direktiv. Det andra handlar om vår observation i fritidshemmets miljö och det vi ser. Avslutningsvis analyserar vi resultatet av intervjuerna, vad som sägs.

4.4 Dokumentanalys, observationer och intervjuer

I vårt genomförande har vi arbetat utifrån tre delar. Den första delen utgör dokumentanalysen som innehåller samtliga styrdokument från fritidshemmen i Sverige och Danmark. När vi bearbetat materialet har vi jämfört styrdokumentet utifrån likheter och skillnader och skrivit fram dessa. Observationerna utgör den andra delen i vårt genomförande. Vi har studerat och observerat miljön som barnen vistas i på fritidshemmet. Vilket material och vilka verktyg finns det som kan möjliggöra olika estetiska uttryck? På vilket sätt arbetar lärarna utifrån de förutsättningar som finns. Hur ser lokalerna ut? Vi har efter intervjun vid alla tre tillfällen gjort en rundvandring tillsammans med fritidsläraren. Vi har gått runt och observerat de olika rummen och zoomat in hur verksamheten använder sig av ytan och innehållet i lokalen. Vi har fotograferat och antecknat ner det vi sett. Eftersom fritidsläraren varit med har vi ledsagats runt och fått det beskrivet för oss hur och på vilket sätt aktiviteterna har kunnat genomföras. Fritidsläraren har beskrivit till exempel hur målaraktiviteterna fungerar i praktiken eller vilka material de använder. Den tredje delen av genomförandet utgörs av intervjuer som är genomförda på respondenternas respektive arbetsplatser. I Danmark var det i ett personalrum på lärarens rast. De andra två intervjuerna gjordes på lärarnas planeringstid men även det i personalrummet. Vi har kunnat sitta ostört trots det gemensamma utrymmet. Frågor som vi ställt har berört på vilket sätt man erbjuder barnen på fritidshemmet aktiviteter inom de estetiska ämnena.

Vi använde oss av mobiltelefon för att spela in intervjun i Danmark. Detta för att lättare kunna gå tillbaka till respektive fråga och kontrollera att vi uppfattat svaret på ett korrekt sätt. Vi tyckte att det var ganska lätt att förstå den danska fritidsläraren men det hände att vi fick frågor om då vi inte uppfattade orden eftersom ett uns av språkbarriär fanns mellan oss. I

Sverige har vi däremot valt att inte spela in samtalen utan vi har antecknat ner hela intervjun. Det har fungerat bra eftersom vi har varit två personer vid intervjutillfället vilket har gjort att den som inte intervjuar har antecknat. När vi transkriberat materialet har vi reducerade sådant som varit oväsentligt för vår studie. Vi har sammanfattat svaren för att få en så konkret och tydlig bild som möjligt och tagit bort sådant som inte har varit relevant för vår studie.

Eftersom vi har genomfört alla intervjuer tillsammans har vi kunnat koncentrera oss på varsin uppgift. Det har underlättat intervjun situationen för vi har inte behövt tänka på två saker samtidigt, ställa frågorna och anteckna svaren. Utan här har var och en av oss kunnat gå upp i sin uppgift totalt. Vi har också spelat in en av intervjuerna eftersom den var på danska. Vi spelade in den danska intervjun för att och vi ville kunna gå tillbaka i materialet ifall vi skulle bli osäkra på något svar. När vi sammanställde vårt material gjorde vi det i tre olika dokument. Genom att ha intervjuerna i tre dokument har vi kunnat analysera materialet på flera sätt. Analysen har utförts genom att vi först läst igenom intervjumaterialet dokument för dokument. Sedan har vi analyserat materialet för att få en förståelse för vilka svar vi samlat in. Därefter har vi letat efter likheter och skillnader mellan dokumenten och analyserat svaren genom att markera dem med färgpenna för att hålla reda på vad som är de gemensamma nämnarna och vad som skiljer respondenterna åt. I svaren har framkommit att fritidslärarna tänker och arbetar på liknade sätt. Men det har också framkommit tydliga skillnader. Intervjuerna har pågått mellan 40 till 60 minuter.

Vi har valt att kalla fritidslärarna som vi intervjuade för Mette, Sanna och Lena när vi diskuterar och analyserar svaren. Respondent Mette är från Danmark och respondent Sanna och Lena är från Sverige. Först redovisar vi svaren på de gemensamma frågorna vi ställt till alla fritidslärarna och därefter redovisar vi följdfrågorna.

4.5 Etiska överväganden

”Etik rör frågor om hänsyn till sig själv och andra” (Klerfelt, A. personlig kommunikation, 2014-02-28). Detta citat utgör ett stöd och en grund för oss hur vi kan tänka, att det faktiskt handlar om hänsyn, så även till oss själva.

Inledningsvis är det viktigt att vi tar vår utgångspunkt i Vetenskapsrådets codex (2002), gällande informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. I vår mejlväxling så har vi informerat och formulerat syftet med vår studie och en förfrågan gällande: Intervju med en fritidslärare och en observation av miljön i fritidshemmet.

När vi besökt respektive skola i Danmark och Sverige överlämnade vi ett dokument med kontaktuppgifter som varit knutna till personliga studentmejl/telefonnummer, samt kontaktuppgifter till kursansvarig.

De fritidslärare som vi intervjuat har informerats om hur länge intervjun beräknas att ta, att intervjun bygger på frivillighet och att det när som helst går bra att avbryta och avsluta intervjun. Vi har också varit tydliga med att vi spelar in intervjun.

Utifrån konfidentialitetskravet så är både skolor och lärare anonyma i texten, samtliga namn är fingerade. Det skall inte gå att tolka eller ana någons identitet eller lokalisering av platser. Gällande nyttjandekravet så har vi skriftligt informerat utifrån hur studien är tänkt att

användas. Den skriftliga formuleringen utgör en slags garanti för nyttjandet av studien och vi får således inte ändra oss efteråt (Vetenskapsrådet, 2002). Vi har skickat ut information om de etiska reglerna via mail till samtliga skolor innan besöket. Sedan har vi i samtliga intervjuer överlämnat ett dokument med kontaktuppgifter och Vetenskapsrådet codex, etiska regler. Vi har muntligt gått igenom punkterna och respondenten har kunnat ställa eventuella frågor.

5 Resultatredovisning och analys

Vår studie syftar till att skapa kunskap kring hur fritidslärare arbetar med estetiska ämnen i avsikt att erbjuda barn i fritidshem olika möjligheter att uttrycka sig. Vi har delat in vårt arbete i fyra delar. Först presenterar vi en dokumentanalys där vi tittar på likheter och skillnader i styrdokumenterna i Sverige och i Danmark. Sedan följer en redogörelse för de observationer som vi genomfört i fritidshemmet. I observationerna har vi tittat på miljön och vilket material som barn och fritidslärare har till förfogande. Därefter följer en analys redovisning av intervjuerna. Avslutningsvis binder vi ihop resultatet av styrdokument, observation och intervjuer genom en trianguleringsanalys. I vår studie när vi har studerat styrdokument, observerat och utformat intervjufrågor så har vi utgått från följande forskningsfrågor:

- Hur formuleras betydelsen av de estetiska ämnena i styrdokumenterna för fritidshemmets uppdrag i Danmark och i Sverige?
- Hur tolkar fritidslärare dessa dokument?
- Hur går fritidslärarna på ett svenskt och ett danskt fritidshem tillväga för att arbeta med estetiska uttryck i sin verksamhet?

5.1 Dokumentanalys

Dessa likheter finns vid en jämförelse av styrdokumenterna i Danmark och i Sverige: I styrdokumenterna i Sverige och i Danmark betonas att barn skall erbjudas kulturella och estetiska uttryck i form av musik, rörelse, drama och bild. De ska också ges möjlighet till fysisk aktivitet och lek, studiebesök och utflykter. Barn skall stödjas i fritidshemmets sociala sammanhang och på så sätt fördjupa sina kunskaper om sig själv och sin omvärld. Barns delaktighet och inflytande är viktiga delar av en helhet. Social kompetens värderas högt för att utveckla barns självständighet och identitet. Särskilt stöd skall finnas för de barn som är i behov av detta i form av anpassad miljö och omgivning.

Både Undervisningsministeriet (2009) i Danmark och Skollagen (SFS 2010: 800) i Sverige skriver fram bestämmelser med hjälp av paragrafer vilket är ett överordnat dokument. Innehållet är övergripande och utgör en grund för att sätt upp mål i Läroplanen och rekommendationer genom Allmänna råden (2007). I Danmark är det kommunens ansvar att utforma verksamhetsbeskrivning för fritidshemmet. Det faller sedan på fritidshemmen att utforma och förtydliga målen genom en omfattande verksamhetsbeskrivning. Allmänna råden i Sverige är rekommendationer, medan i Danmark är kommunens anvisningar mer målstyrt. Vi ser stora likheter genom att intentionerna i fritidshemmets verksamhet är mycket lika. Socialt samspel och sociala relationer värderas högt. Estetiska uttryck ska finnas i olika

former. Fritidshemmet skall värna om den enskilde individens behov. I Danmark och Sverige är fritidshemmet ett komplement till skolan vilket innebär ett helhetsperspektiv. Barns delaktighet och inflytande är också viktiga komponenter för att skapa en meningsfull fritid (SFS 2010:800; Skolverket, 2007; Undervisningsministeriet, 2009).

Dessa skillnader uppfattar vi finns:

I Danmark är läroplansteman ett grundläggande element i verksamheten som skall synliggöra det pedagogiska arbetet och som fritidsverksamheten måste förhålla sig till och genomföra. Läroplansteman är ett politiskt fastställt direktiv sedan 2008 (BUPL, 2008). Besluten grundas på en idé om att det är i de organiserade aktiviteterna som lärandeprocesserna sker och den allsidiga utvecklingen främjas. I Sverige utgår fritidsverksamheten ifrån Läroplanen (Skolverket, 2011) och Allmänna råden (Skolverket, 2007). Här rekommenderas ungefär ett liknande innehåll. Men i de svenska styrdokumenterna lämnas mycket till individuell tolkning. Fritidshemmen i Sverige kan se väldigt olika ut beroende på om verksamheten har en profil som exempelvis värnar om utomhusaktiviteter till att sätta fokus på den fria leken. Allmänna råden har en tydlig anknytning till Läroplanen. Tyngdpunkten ligger dock på Skollagens formulering gällande fritidsverksamheten. Föreståndaren för fritidshemmet som varje skola har i Danmark är också något som skiljer. Uppgiften som föreståndaren har i Danmark är att bland annat arbeta för att kvalitetssäkra verksamheten. I Sverige finns inte någon liknande yrkeskategori. I Danmark ska också barn som behöver läxhjälp kunna erbjudas detta i fritidshemmet. Det är ytterligare en skillnad eftersom det inte finns något sådant krav på fritidshemmet i Sverige.

Den största skillnaden som vi uppfattar det är att i Danmark arbetar fritidslärarna utifrån läroplansteman. Det innebär att fritidshemmet ska erbjuda barnen sex olika organiserade aktiviteter varje dag, som är vuxenstyrda. I Danmark har man slagit fast att det är i de olika vuxenstyrda aktiviteterna som en allsidig utveckling blir möjlig för barn. Det utgör även en kvalitetsgaranti för innehållet i verksamheten. I Sverige finns det inga sådana direktiv som säkerhetsställer innehållet i den enskilda fritidsverksamheten. Allmänna råden utgör endast rekommendationer och är tolkningsbara. Läroplanen utgör naturligtvis en viktig riktlinje för fritidsverksamheten och är övergripande men detaljstyr inte fritidshemsverksamheten. I Sverige arbetar fritidslärarna på många olika sätt när det kommer till hur de organiserar aktiviteter för barn. I Danmark finns en yrkeskategori, fritidsföreståndare. Yrkesrollen innebär ett ledarskap för samtliga fritidshem på en skola. Föreståndaren har en övergripande roll som innebär att samordna och administrera, samt att kvalitetssäkra verksamheten genom planering, utvärdering och uppföljning. I Sverige finns det inget motsvarande.

5.2 Observationer av fritidshemmets miljö

Vi har observerat inomhusmiljön i fritidshemmen i Danmark och Sverige. När vi observerat miljön har vi valt att titta på hur lokaler som barnen vistas är utformade och hur de disponeras. Vi har också tittat på inredningen och vilket material barn och lärare har att använda sig av.

5.2.1 Mettes fritidshem i Danmark

Skolan med tillhörande fritidshem som vi besökte i Danmark har sina lokaler i ett gammalt stenhus. Det finns 4 fritidshem med 60 barn på varje enhet. Fritidshemmet disponerar 3 klassrum och ett allrum på eftermiddagarna. Eftersom fritidshemmet arbetar efter läroplansteman, används även andra ytor och lokaler. Måleriverkstad och träslöjd fanns i källaren. Högst upp i huset så fanns det även ett mindre rum som de kallade för det digitala rummet. Fritidshemmet definierar rummen efter vilken aktivitet som gäller. Ytan som användes till de olika rummen var både fritidslokalen och klassrummen som bytte skepnad på eftermiddagarna.

- Stilla rummet - ett rum för vila och rekreation
- Dans och lekrummet – olika aktiviteter
- Byggrummet – kaplastavar, klossar och träpinnar
- Rörelserum med kuddar och madrasser - Rollspelslåda med innehåll som svärd, sköldar, kläder och hattar
- Det digitala rummet – Nintendo, X-box och Wii spel som är interaktiva spel. Här kan barnen välja spel som bowling, dans och tennis m.m.
- Träslöjdsrummet – skapa smyckeskrin, hemliglåda, djursiluetter som barnen själva fick såga till och färglägga och lådbilar av kartong osv.
- Målarrummet – ett rum för bild, keramik, glasföremål/keramik, sömnad och tygtryck. Just nu arbetade lärarna med hållbar utveckling genom att återvinna kaffe emballaget genom att tillverka ljushållare.

5.2.2 Sannas fritidshem i Sverige

Sannas fritidshem ligger i en äldre större skola. På eftermiddagarna är det 45 barn som delar på 4 rum som ligger i fil. Dessa rum kan betecknas som två fritidsrum och två klassrum. Under skoldagen har varje klass möjlighet att använda två rum vardera, medan under fritidstiden så används samtliga 4 lokaler tillsammans av samtliga barn som går på fritids.

Fritidsrum 1 var avdelat för olika aktiviteter:

- Målarhörna
- Läs hörna som var utrustad med många böcker
- Musikhörna med en bergsprängare och med en mysig fåtölj att sitta i
- Fri yta för filmvisning
- Låga bokhyllor som delvis fungerade som rumsavdelare för legobygge, spel och pyssel
- Koj-byggarhörnan

Fritidsrum 2 var utrustad med:

- Piano, som endast fick brukas tillsammans med en lärare
- Ett tomt dockskåp av trä, modell större

- Två större bokhyllor
- Två större längsgående målningar på väggarna

Material som vi observerade som arbetsmaterial var:

- En mindre mängd plastfärger på flaska
- En liten ask med pastellkritor
- En mindre mängd färgade pappersark
- En mindre mängd lera
- Ett större antal böcker
- Några spel

Klassrummen som även användes under fritidstiden vittnade om estetisk aktivitet, såsom att de nu arbetade med bokstaven E. Ovanför svarta tavlan fanns en mängd utklippta elefanter och texten till sången ”En elefant balanserade på en liten spindeltråd”. I fönsternischerna fanns olika estetiska pappersarbeten föreställande ”insekter”. På ett skåp hängde en mantel och en kungakrona. I korridoren utanför så var barnens estetiska arbeten uppsatta. Det var målade och urklippta bilder med olika dekorationer föreställande bokstavsmotiv exempelvis K som i katt.

5.2.3 Lenas fritidshem i Sverige

Lenas fritidshem är det största fritidshemmet i vår studie. Totalt samsas 70 barn på 2 klassrum och ett större gemensamt fritidsutrymme, samt två lite mindre rum. Fritidshemslokalerna fungerade även som klassrum under skoldagen. Den ena fritidsdelen en långsmal lokal med ett mindre rum i ena änden av lokalen som fungerade som mysrum inredd med:

- Soffa med kuddar
- Växter i de lite djupare fönsternischerna (relativt höga fönster)

Mittendelen av lokalen var den största delen och indelad i olika sektioner:

- Flera moderna småbord som gick att sätta hop till större bord, ytan på borden var användarvänlig av en mjukare karaktär, stolar till borden
- Samlingsplats och läshörna. Korgstol, två små sittgrupper och mjukare lite större matta markerade aktiviteten
- Datorplats, två datorer som användes två dagar i veckan
- Hörna med pärlor och pyssel
- Legohörna
- Spelhörna

I målarrummet där det var målaraktiviteter kunde barnen arbeta som i en riktig målarverkstad.

Material som vi observerade som arbetsmaterial var:

- En större mängd färgade papper
- En större mängd olika plastfärgsburkar
- Skokartonger
- Silkepapper
- Pappersrör
- Tuschpennor
- Vattenfärger

- Penslar

5.2.4 Analys av lokaler och material

Det gemensamma för samtliga fritidshem är att fritidslärarna vill skapa olika rum för barnen oavsett vilken yta de har att förfoga över. Alla fritidshem har någon form av byggrum eller bygghörna. Aktiviteterna utgörs av kapplastavar, lego eller fri lek. Samtliga fritidshem har även någon form av plats för samling. Samlingsplatsen är utformad på lite olika sätt med soffor eller en mjuk matta att sitta på. Plats för pyssel, teckna och måla är också en aktivitet som samtliga fritidshem i vår studie erbjuder. Gemensamt för Lenas och Mettes fritidshem är att de erbjuder barnen olika spel vid datorn, de erbjuder även barnen en stilla plats att vila på. På Sannas fritidshem erbjöds barnen inga sådana aktiviteter. Det som skiljer Danmark och Sverige åt är att i Danmark har barnen tillgång till träslöjd, sömnad och keramik i form av riktig hantverksutrustning. I Sverige kan barnen hitta en plats på fritidshemmet för att läsa, det var något som vi inte observerade i Danmark.

Vårt intryck är att fritidslärarna både i Danmark och i Sverige vill skapa olika platser för barnen att vistas i. Att de olika platserna utgjorde en möjlighet för barnen att utveckla sina intresseområden. Den fria leken och barns egen tid måste också få utrymme menade Mette. Lena ville inspirera barnen till att tänka kreativt och skapande. I Barnkonventionen (Unicef, 2008) artikel 31 så betonas att kultur utgör ett brett område. ”Dessutom bör barn ges möjlighet såväl att delta i alla former av kulturell och konstnärlig aktivitet som att få vara med om föreställningar och utställningar som riktar sig särskilt till dem” (Unicef, 2008, s. 331). Sanna diskuterade barnen som entreprenörer i den mening att erbjuda barnen aktiviteter som barnen kunde vidareutveckla.

Vid en kort summering av fritidslokalerna för de bägge svenska skolorna så reflekterade vi över att Sannas fritidslokaler var lite gammaldags och en aning mörka eftersom solen låg på så var persiennerna delvis nerdragna. Själva intrycket var att det var ganska enkelt inrett och att det var lite slitet men tämligen gott om utrymme i de fyra rummen. Allmänna råden (Skolverket, 2007) rekommenderar en miljö där lokalerna är ändamålsenliga för en mängd olika aktiviteter. ”Det behövs utrymme för aktiviteter av olika slag, alltifrån skapande och livlig aktivitet i stora grupper till vila och lugna aktiviteter i mindre grupper” (Skolverket, 2007, s. 20). Lokalerna ska utformas så att ljud, ljus och luft innebär en god miljö för barnen att vistas i. Fritidshemmets miljö som vi har observerat i vår studie har väldigt olika förutsättningar när det kommer till miljö och vistelseyta. Fritidshemmets lokaler i Danmark låg i ett gammalt bostadshus. Vi uppfattade att de olika rummen var ganska små, utifrån hur många barn som vistades där under fritidshemstiden. Lenas fritidshem var större än Mettes i Danmark, men med tanke på antalet barn upplevde vi även dessa lokaler som små. Sannas lokaler var de som var rymligast för barnen att vistas i, med tanke på att hon hade färre barn och större yta. Men däremot så uppfattade vi lokalerna som dunkla, eftersom belysningen inte var helt optimal.

Lenas fritidslokaler var utformade på ett genomtänkt sätt. Målarrummet där det var målaraktiviteter kunde barnen arbeta som i en riktig målarverkstad. Inredningen kan beskrivas som lite sliten, men det utgör en möjlighet för barnen att ta ut svängarna utan att förstöra någon fashionabel inredning. Möjligen var det lite mindre öppna ytor här än på Sannas fritidshem. Lenas fritidsverksamhet strålade av estetik och skapande, det gav ett intryck för

besökaren att här var det en kreativ miljö. Aronsson (1997) diskuterar barns möjlighet att skapa bilder fritt utifrån miljön som barn vistas i. I en formell miljö som i skolan kan det ibland vara svårt att kreera. Här tenderar barns bilder att utföras på ett stereotypt sätt. Vistas barn istället i en hemmamiljö som är rik på detaljer eller en informell miljö, som fritidshemmet kan utgöra kan istället bilder skapas på ett variationsrikt sätt (Aronsson, 1997). Vi uppfattar att Lena har tänkt till på flera sätt när hon har utformat miljön för barns bildskapande. Materialet var synliggjort för barnen, både för tillverkning och de färdiga alstren.

När vi har observerat fritidshemmets miljö så har vi reflekterat över att det enda gemensamma estetiska uttryck som framträtt är bildskapandet. Det har framträtt tydligt genom att fritidshemmet antingen haft ett särskilt rum för bildskapande eller så har materialet varit tillgängligt och synligt för barnen. Dans och drama har varit svårare att se på vilket sätt fritidshemmet har kunnat erbjuda sådana aktiviteter. I drama kan det vara fördelaktigt att ha tillgång till utklädningskläder och rekvisita. Några sådana resurser var inte synliga för oss. För att dansa behövs det utrymme, Lenas och Mettes fritidshem utgjordes av en mindre yta och många barn vilket försvårar för dans som aktivitet. I Sannas fritidshem så fanns det möjligheter att organisera dans eftersom ytan var större. Det estetiska uttrycket musik var svårare att finna. Det fanns inga instrument förutom ett piano på Sannas fritidshem. Vi såg inte heller inte några rytmikföremål eller cd-skivor. Men en bergsprängare på två av fritidshemmen observerade vi.

5.3 Intervjuer

När vi formulerat intervjufrågorna har vi utgått från syftet och forskningsfrågorna. Vi har ställt något annorlunda intervjufrågor till de olika deltagarna. Frågorna 1-3 är ställda till samtliga fritidslärare i Sverige och Danmark. Frågorna 4-5 är ställda till fritidsläraren Mette i Danmark. Frågan 6 är ställd till Sanna. Avslutningsvis är fråga 7 ställd till både Sanna och Lena. Intervjufrågorna som vi ställde formulerade vi enligt följande:

De gemensamma frågorna är:

1. Hur tolkar du styrdokumentet när det kommer till de estetiska ämnena?
2. Vad kan det vara för aktiviteter?
3. Hur kan det se ut när ni arbetar med estetiska uttrycksformer?

De individuella frågorna i Danmark.

4. Hur kommer det säg att ni arbetar med läroplansteman. Är det något som ni har utvecklat själva?
5. Vad tycker du om arbetsmetoden?

De individuella frågorna i Sverige

6. Hur går det till när ni arbetar tematiskt på fritids?
7. Vad innebär estetiska uttryck för dig som fritidslärare?

5.3.1 Fritidslärarnas tolkning av sina styrdokument

Vi vill påminna om innehållet i styrdokumentet innan vi redogör för fritidslärarnas tolkning. I det svenska styrdokumentet Allmänna råden (Skolverket, 2007) betonas innehållet i fritidshemmets uppdrag. Det är viktigt att personalen ”förenar omsorg och pedagogik som stödjer barnets fysiska, intellektuella, sociala och emotionella utveckling” (Skolverket, 2007, s. 22). ”Det är viktigt att verksamheten är varierad med inslag av lek, fysisk aktivitet, skapande verksamhet som drama, musik, dans, bild och form (...)” (Skolverket, 2007, s. 23).

I det danska styrdokumentet (BUPL, 2008) i dagtilbudsloven, § 7. betonas innehållet i fritidshemmets uppdrag genom formuleringen om att ”Børn i dagtilbud skal have et fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø, som fremmer deres trivsel, sunhed, udvikling og læring” (BUPL, 2008, s. 3).

Sedan 2008 har danskt fritidshem ett påbud att arbeta utifrån läroplanstema, vilket innebär att alla fritidshem i Danmark ska arbeta med 6 olika kompetenser varje dag. ”Dagtilbud skal fremme børns læring og udvikling af kompetencer gennem oplevelser, leg og pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, der giver børn mulighed for fordybelse, udforskning og erfaring” (BUPL, 2008, s. 3).

Fråga 1

Hur tolkar du styrdokumentet när det kommer till de estetiska ämnena?

Mette tolkar styrdokumentet som att hon ska tänka kreativt.

Sanna tolkar styrdokumentet som att det ska finnas aktiviteter i verksamheten och att det bygger på frivillighet, barnen får själva välja om de ska delta. Men barnen väljer ofta att delta i de olika aktiviteterna. *När jag introducerar en aktivitet och visar hur man kan gå tillväga kan det sedan leda till att barnen själva utvecklar och håller på med samma aktivitet i flera veckor.*

Lenar tolkar styrdokumentet utifrån att barnen ska ges möjligheter att utöva olika aktiviteter. Men det är viktigt att personalen är bekväm med den aktivitet som de håller i. *Jag håller inte i musik och dans men gärna i måleri, det är min grej.*

5.3.2 Analys av fritidslärares tolkningar av sina styrdokument

I svaren framgår det att lärarna tolkar styrdokumentet, när det kommer till de estetiska uttrycken, som att det handlar om att skapa aktiviteter som inspirerar och inbjuder till lust att delta. Sanna menar också att det bygger på frivillighet och att barnen aktivt väljer att vara med. I Allmänna råden (Skolverket, 2007) står det att verksamheten skall skapa en meningsfull fritid som bygger på frivillighet. Sanna beskriver hur en aktivitet kan introduceras för att sedan utvecklas med barnets eget initiativ. I skolans värdegrund och uppdrag Skolverket (2011) betonas vikten av att främja barns eget lärande genom att tillåta barnen att utforska och undersöka för att skapa förutsättningar till eget skapande. Att tänka kreativt som Mette säger kan tolkas som att det är viktigt att i någon mån tänka i nya banor och främja barns lust till att vilja lära nya saker. Vygotskij (1995) diskuterar den kombinatoriska eller den kreativa sidan som något som gör att människan kan tänka

framåtskridande och förändra sin nutid och framtid. För att den kreativa förmågan ska kunna utvecklas hos barnen är det en förutsättning att den bygger på tidigare erfarenheter och reproducerande aktiviteter. Vi tolkar även att Mettes svar bygger på att hon måste förhålla sig till styrdokumentet, läroplansteman och planera aktiviteterna utifrån det varje dag (BUPL, 2008).

Lena betonar vikten av att man som lärare är förtrogen med det estetiska uttrycket som ska inbjuda barnen till aktiviteter. För att estetiska aktiviteter ska lyckas behöver lärarna känna en förtrogenhet med ämnena. Detta är också viktigt för att barnen ska uppleva en trovärdighet i det som läraren förmedlar. Känner sig läraren obekvämt i sin roll att leda estetiska aktiviteter blir inte upplevelsen lika lyckad (Lindgren & Ericsson, 2007).

5.3.3 Hur går fritidslärarna på ett svenskt och ett danskt fritidshem tillväga för att arbeta med estetiska uttryck i sin verksamhet?

Fritidshemmet ska erbjuda barn en meningsfull fritid. Det innebär att fritidsläraren ska utgå från barns intresseområden och förutsättningar. Men vilka aktiviteter fritidslärarna erbjuder barn kan också handla om lärarens kompetens inom olika estetiska områden. Måleriverkstad är ett genomgående tema för samtliga verksamheter. I Danmark erbjuder fritidslärare träslöjd, glas och keramik vilket skiljer sig åt i jämförelsen med de två svenska fritidshemmen. Drama och musik som estetiskt uttryck är det bara ett av fritidshemmen som arbetar med. "Röris" är en rörelseaktivitet som ett av de svenska fritidshemmen har i form av stående aktivitet varje vecka. De mer fria aktiviteterna är beroende av vad som händer utanför skolan. Aktiviteter som är inspirerade av melodifestivalen i samtliga verksamheter får barnen själva organisera i form av att barn lär barn. Alla fritidshem har organiserade aktiviteter men inte varje dag. Danmark sticker ut med att ha 6 olika aktiviteter varje dag där ett av valen ska vara estetisk verksamhet.

Fråga 2

Vad kan det vara för aktiviteter?

Mette erbjuder barnen träslöjd, syslöjd, keramik, tryck på tyg, glas keramik och måleri. Eftersom lärarna på fritidshemmet har kompetenser inom just dessa områden för tillfället. *Drama, musik och dans är sådana aktiviteter som vi inte organiserar utan när barnen själva tar initiativet hjälper vi till att organisera och styra upp aktiviteten.*

Musikhuset har skolan i Danmark tillgång till under dagen fram till 13.30 och därefter bokar kulturskolan upp salarna för individuell undervisning. Men vi kan när som helst låna instrument och ta med till fritidshemmet. *Vi har ett fritidshemsband där flera av barnen från årskurs tre är med. Dans och musik aktiviteterna är beroende av vad som pågår i samhället i stort. Dansintresset ökar till exempel när barnmelodifestivalen går på tv. Då vill barnen iscensätta och skapa dans.* Aktiviteten bygger på att barn lär barn. Dansföreställningar sätts ihop och visas i de olika enheterna på fritids.

Aktiviteterna musik och dans på fritids beror på lärarnas kompetens inom området. Kunskaperna som lärarna har med sig är det som utvecklar och formar verksamheten. Just nu

är det inga lärare som har specifika kompetenser inom musik och dans men när tillfället kommer är man nog på det. Det kan vara lärarvikarier eller nyanställda.

Sanna erbjuder barnen att måla, baka, musikstund, filmvisning och drama. *Men jag arbetar också utifrån entreprenörs lärande. Då får barnen själva välja vad och hur de vill skapa och utveckla en aktivitet. Vi har mycket material vilket möjliggör både variation och olika aktiviteter. Vi har några bestämda aktiviteter varje vecka så att alla kan finna ett intresse område.*

I Lenas verksamhet gillar flera av barnen fotboll och det är ett stående inslag varje eftermiddag. Barnen kan också skriva upp sig på en lista över olika aktiviteter som arrangeras under veckan. Det kan vara måleri, film och ”röris” ett slags Friskis och svettiskoncept.

5.3.4 Analys av fritidslärares organisation av estetiska aktiviteter

Det som är genomgående för samtliga verksamheter är att de organiserade aktiviteterna erbjuds varje vecka, men inte varje dag. Det är endast Danmark som dagligen erbjuder organiserade aktiviteter. Fritidslärarna Mette och Lena organiserar aktiviteterna genom att barnen får anmäla sitt intresse under dagen. Lena planerar också sina aktiviteter genom att barnen föranmäler sig några dagar innan. Sannas arbetsätt att strukturera upp aktiviteterna skiljer sig ifrån de andra två lärarna genom att hon vid fritidshemmets samling varje dag organiserar eftermiddagsaktiviteterna. Samtliga verksamheter erbjuder barnen måleri varje vecka. De svenska skolorna har filmvisning som stående inslag, medan den danska skolan hade ingen sådan aktivitet. Det danska fritidshemmet erbjuder däremot trä- och syslöjd, glas-keramik och tygtryck. Emedan det svenska fritidshemmet erbjuder barnen fotboll, bakning, drama och ”röris”. Vi tolkar det som att utgångspunkten handlar om lärarens ämneskompetenser, gruppstorlek och barnens intresseområde. För att kunna utveckla aktiviteter på fritids och särskilt utifrån de estetiska uttrycken så är en viktig utgångspunkt att skapa innehållet utifrån Allmänna råden (Skolverket, 2007) och Läroplanen (Skolverket, 2011). Det är viktigt att barnen på fritidshemmet har inflytande och är delaktiga i verksamhetens utformning. ”Det är viktigt att verksamheten är varierad med inslag av lek, fysisk aktivitet, skapande verksamhet som drama, dans, bild och form och utforskande av omvärlden i form av studiebesök, utflykter med mera” (Skolverket, 2007, s. 23).

– Så hur gör man? Det är en fråga som man kan undra över. Hur kan fritidslärarna erbjuda varierande aktiviteter så att alla barn kan välja något som intresserar dem? Lena berättade att i hennes enhet var fotbollsintresset stort och det var något som prioriterades. Men hur synliggör fritidsläraren de estetiska uttrycken och inspirerar barnen till att vilja delta. Hur kan barnen på fritidshemmet utveckla förmågor inom de estetiska ämnena om det inte ges tillfälle för barnen att prova på? Tuisku (Philgren, 2011) menar att man skall utgå från barnen och deras intresseområde. Vi tolkar det som att Tuisku har kommunikation som ett ledord och använder sig av det som metod för att bygga en verksamhet som både har ett ben i Läroplanen (Skolverket, 2011) och ett ben i barngruppen. Tillsammans utvecklar Tuisku och barnen aktiviteter som bygger på ett lärande tillsammans, men även på Tuiskus gedigna estetiska kompetens som musiklektör. I fritidsverksamheten som Tuisku bygger upp finns en variation av aktiviteter som musik, dans, slöjd, måleri, lek, spel och möjlighet till rekreation. Aulin-Gråhamn och Sjöholm (2003) kommer i sin rapport fram till att det finns en vilja hos lärarna att ta tillvara barnens kompetenser när det kommer till kultur i skolan men att det allt för

sällan sammanfaller så. Aulin-Gråhamn och Sjöholm menar också för att kunna utveckla kultur i skolan behöver fler involveras i arbetet. Det kan handla om olika beslutsfattande organ i samhället till ett övergripande engagemang i skolorna och då inte allra minst barnens delaktighet. Dokumentation och ett kritiskt tänkande för att utveckla kultur i skolan är ingredienser som är förutsättningen för att kultur i skolan ska utvecklas och bli något mer än punktinsatser (Aulin-Gråhamn, Sjöholm, 2003).

5.3.5 Meningsskapande

Meningsskapande är ett återkommande ord i fritidshemmets uppdrag. Det sociokulturella perspektivet blir en länk för oss att förstå hur lärarna skapar mening med aktiviteterna, de estetiska uttrycken. Samspel, interaktion och sammanhang är delar som medverkar till att barn vill delta aktivt och skapar förutsättningar för en meningsfull fritid. Det sociokulturella perspektivet handlar mycket om att kunskap erövrats genom samspel med andra (Klerfelt, 2008). Det skiljer sig åt i vilken utsträckning fritidslärarna kan erbjuda estetiska aktiviteter. Begränsningarna kan till exempel vara stora barngrupper, små utrymmen och lärarens kompetens inom området estetik. Möjligheterna kan vara barns och lärares intresseområde, mindre barngrupper, mycket material och ändamålsenliga utrymmen.

Fråga 3

Hur kan det se ut när ni arbetar med estetiska uttrycksformer?

Mette förklarar att i Danmark kallas estetiska uttryck för kulturella uttrycksformer. *Vi arbetar utifrån något som kallas läroplanstema där kulturella uttrycksformer är en del av sex aktiviteter som vi erbjuder barnen varje dag. Sociala kompetenser, språkliga kompetenser, kropp och rörelser, personliga kompetenser, natur och naturfenomenen och kulturella uttrycksformer är det som utgör läroplansteman.*

Mette beskriver att hon för närvarande arbetar med två av delarna ur läroplansteman, språklig kompetens och kulturella uttryck. Här får barnen träna på att sätta ord på vad en förälder eller en farmor är genom att bli filmade när de sitter i en berättarstol. Därefter skriver barnen ner sina tankar och ritar en teckning för att förstärka orden. Projektet avslutas med en utställning i biblioteket där föräldrar och kompisar får ta del av utställningen.

Sanna arbetar mest med musik. Det kan vara musikstop till kända och aktuella låtar som musikfestivalen, sångsamling Acapella eller med gitarr. *Vi har skapat mickar och gitarrer som barnen sedan använder i leken. Just nu arbetar vi tematiskt med en 80-tals show som ska framställas på en välgörenhetsgala. Vi arbetar med temat både i skolan och i fritidshemmet.* Drama, sång och dans är huvudaktiviteterna och barnen är mycket inspirerade och övar på repliker och sånger även på fritids.

Lena arbetar med måleri och skapande som estetiskt uttryck. Det är en aktivitet som utgår ifrån en begränsad gruppstorlek. Barnen får skriva upp sig på en anmälningslista till aktiviteten. Lena menar att det skapar struktur och en längtan efter aktiviteten, eftersom det endast är möjligt att delta en gång i veckan.

5.3.6 Analys av fritidslärares intentioner med estetiska aktiviteter

I de här svaren tolkar vi det som att verksamheterna har olika förutsättningar och utgångspunkter. Mette har ett tydligt direktiv, som styr upp hennes verksamhet. Läroplanstemat innebär att kulturella uttryck skall finnas med i eftermiddagsaktiviteterna varje dag. Det säger däremot inte vilka estetiska uttryck det ska handla om. Mette arbetar gärna med att integrera läroplansteman. Mette beskriver hur hennes arbete med bild och språk utmynnar i ett projekt som även blir en utställning. I konventionen om barnets rätt i artikel 31 (FN, 2008) behandlas barns rätt till kultur och det konstnärliga livet. Artikel behandlar barns rätt att få delta och uppleva kultur. Att i förlängningen handlar det också om demokratiska rättigheter, som att kunna uttrycka sig och kommunicera på olika sätt.

Vi tolkar det som att Mette vill förmedla meningsskapande med aktiviteten. Meningsskapande är något som vi också tolkar in i det som Sanna beskriver. Det tematiska arbetet med 80-tals show engagerar barnen både i skolan och på fritidshemmet. Klerfelt (2007) diskuterar det sociokulturella perspektivet utifrån att kunskap är något som människan förvärvar i ett speciellt sammanhang i en social kontext med hjälp av kulturella redskap. Det är tillsammans i interaktion med andra som kunskap skapas och lärandeprocesser sker (Klerfelt, 2007). Fritidslärarna Mette och Sanna skapar sammanhang och mening i aktiviteterna utifrån ett givet mål. De estetiska uttrycken utvecklas i skola och på fritids utifrån de möjligheter och förutsättningar som finns. Här blir det tydligt att barns interaktion med varandra, bidrar till lärandeprocesser. Mettes projekt och Sannas show, kan endast möjliggöras utifrån att barnen själva har en inre motivation och vilja att delta och bidra till gruppens arbete. Sannas välgörenhets musikal utmynnar även i handlingar med utgångspunkt i värdegrundens fundament. Det insamlade pengarna för galan riktar sig till något utanför fritidshemmet. De konkreta handlingarna medför att barnen lär sig att tänka i demokratiskt anda, att göra gott för någon annan. ”Läroplanens grundläggande demokratiska värderingar skall ligga till grund för arbetet i fritidshemmet” (Skolverket, 2007, s. 25). Lenas arbete skiljer sig ifrån de andra fritidslärarna. Så till vida att Lena inte arbetar i större projekt, utan planerar sin målaraktivitet veckovis. Lena har olika gruppkonstellationer varje vecka. Vi tolkar aktiviteterna som ett annat sorts lärande, som är mer individuellt präglad än till exempel temat 80-tals show. I alla aktiviteterna deltar barnen aktivt även om det sker på olika sätt. I 80-talstemat behöver barnen samarbeta mer än vad måleriaktiviteten kräver. I måleriet kan barnen skapa sin bild mer på ett individuellt plan men samtidigt ingå i en grupp med gemensamma intressen. Säljö (2010) menar att när barnen aktivt deltar i en aktivitet i ett socialt sammanhang utvecklas olika lärandeprocesser. Det är i själva deltagandet som lärandet sker snarare än att kunskap överförs (Säljö, 2010).

5.3.7 Politisk styrning

I Danmark arbetar samtliga skolor i kommunerna efter begreppet läroplanstema. Ett politiskt direktiv som utgör en kvalitetsgaranti för innehållet i fritidshemmet. Det är upp till varje fritidshem att planera, följa upp och utvärdera verksamhetsmålen, att läroplansteman verkligen efterföljs. Varje fritidshem i Danmark har en fritidsföreståndare som ansvarar för att utveckla de pedagogiska arbetsmetoderna. I Danmark är läroplansteman obligatoriska i verksamheten. I Sverige arbetar verksamheten utifrån stöd från Allmänna råden (Skolverket, 2007) som är rekommendationer, och är tolkningsbara.

Fråga 4 och 5

Hur kommer det säg att ni arbetar med läroplansteman? Är det något ni utvecklat själva?

Nej, det kom som ett politiskt direktiv för sex år sedan och innefattar alla skolor i Danmark.

Vad tycker du om arbetsmetoden?

Ingen skillnad egentligen. Vi har tidigare arbetat på ungefär liknande sätt men nu synliggör vi och sätter ord på vårt arbete. Mette menar att det har i sin tur inneburit en större tillfredsställelse och ökat professionaliteten. Arbetet med läroplansteman kan innebära många möjligheter men det har även sina begränsningar. Verksamhetens ekonomi kan ibland begränsa de idéer som Mette har och det upplever hon som besvärligt. Mette förmedlar också att det ställer väldigt höga krav på pedagogerna i verksamheten och att det också kan utgöra en press på att vara kreativ.

5.3.8 Analys av fritidslärares beskrivningar av konsekvenser av läroplansteman och målstyrning

I Danmark är läroplansteman en tydlig riktlinje för hur fritidshemmen ska arbeta. Vi tolkar det som att det är en sorts kvalitets garanti för verksamheten. Det är målstyrt i den meningen att barnen ska erbjudas ett visst innehåll varje dag. Barnen väljer själva vilken del av de sex teman de vill ingå i under första delen av eftermiddagen sedan kan barnen ägna sig åt andra aktiviteter. Läroplansteman som fritidshemmen i Danmark arbetar efter är social kompetens, kulturella uttryck, natur och naturfenomen, språkliga kompetenser, personliga kompetenser, kropp och rörelse. ”Dagtilbud skal fremme børns læring og udvikling af kompetencer gennem oplevelser, leg og pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, der giver børn mulighed for fordybelse, udforskning og erfaring” (BUPL, 2008, s. 3). Fritidshemmen förväntas att arbeta med organiserade aktiviteter för att främja barns allsidiga utveckling. Mediaforskaren Drøtner (1991) konstaterar att musik, bild, dans, spel och mediakulturer är viktiga för barnen, då främst för att kunna delta i det sociala livet och utveckla olika kompetenser. Hon menar att detta är viktigt för att individen ska kunna få en möjlighet att skapa sig själv (Drøtner, 1991). Vi tolkar det som att genom politiska beslut säkerhetsställs att vissa aktiviteter blir möjliga på fritidshemmet. Samtidigt tolkar vi det som att det kan vara problematiskt för den enskilda verksamheten om ekonomiskt stöd uteblir som fullt ut stödjer läroplanstemats idé. Lindqvist (2007) menar att för att kunna utveckla estetiska uttryck i skolan behövs politiska beslut som möjliggör att skola eller fritidshemmet kan satsa på estetiska ämnen för att det ska bli en varaktig utveckling (Lindqvist, 2007).

Det som framgår som positivt är att Mette har fått sin profession synliggjord både för sig själv och för andra. Detta på grund av att det politiska direktivet även innefattar dokumentation av verksamheten och målinriktade projekt. Lindgren & Ericsson beskriver i sin analys av ett utvecklingsprojekt kring kultur och estetik i skolan att tydliga mål, utvärdering, kontinuerlig uppföljning är förutsättningen för lyckade kulturprojekt i skolan (Lindgren & Ericsson 2007). Vi tolkar även att läroplansteman har stärkt Mettes lärarroll, trots att hon uttrycker att hon tidigare arbetade på ett liknande sätt. Möjligen är det så att dokumentationen utvecklat Mettes pedagogiska roll och innehållet och arbetsmetoderna förändrats något för att anpassas till läroplansteman.

5.3.9 Estetik för alla tematiskt arbete

Tematiskt arbete kan göra kunskapen i skolan mer begriplig eftersom den sätts in i ett sammanhang som skapar mening. Barns lärande och kunskapsintagande sker hela tiden i alla sammanhang. De teman eller aktiviteter som skola och fritidshem skapar tillsammans kan möjliggöra fördjupade kunskaper och lärandeprocesser för barn. ”Fritidshemmet är ett viktigt komplement till skolan för att skapa mångsidighet, helhet och kontinuitet i barns utveckling och lärande” (Skolverket, 2007).

Fråga 6

Hur går det till när ni arbetar tematiskt på fritids?

Sanna berättar att det förstås är i skolan som presentationen av temat sker och stora delar av föreställningen bearbetas. Men barnen är mycket inspirerade att de mer än gärna övar och utvecklar temat på eftermiddagarna i fritidshemmet. Presentationen av olika aktiviteter är jätteviktigt för hur inspirerade barnen blir och i vilken mån de deltar. *Jag har också märkt att alla barn inte gillar estetiska uttryck. En elev uttrycker när vi till exempel ska måla att han tycker det är jättetråkigt och vill inte vara med. Det är något jag tycker att man som lärare bör reflektera över hur man kan möta barn som inte vill sjunga, spela teater eller måla. Barn är olika och det gäller att hitta ingångar till de estetiska ämnena som fungerar för alla. Men det kan vara svårt ibland.*

5.3.10 Analys av fritidslärarnas ambition att inspirera alla barn

Vi tolkar att det är väldigt viktigt hur man presenterar en aktivitet i fritidsverksamheten när det kommer till estetiska uttryck. Håkansson (2008) beskriver för lärare hur de kan inspirera barn att vilja delta i musik, dans, drama och skapande verksamhet. Det är viktigt att vara övertygande när man som fritidsläraren förmedlar olika estetiska verksamheter och sprida glädje och lek. En förutsättning för att lyckas är att fritidsläraren tar sin utgångspunkt där barnen befinner sig i sitt lärande och sprida glädje och lek (Håkansson, 2008). Sanna arbetar ämnesövergripande. Vi tolkar det som att Sanna arbetar både utifrån de estetiska ämnenas egenvärde, men även som ett medel för att främja olika kunskapsområden i skolan (Lindgren, 2007). Strandberg, (2007) diskuterar också de ämnesområden som barn utvecklar när de skapar musik. Samtliga lärare i hans studie uttryckte att när eleverna själva får skapa musik främjar det också elevens sociala kompetens.

Sanna reflekterar över att alla barn inte tycker det är roligt med estetiska aktiviteter. Lindgren & Ericsson (2007) menar att lärarna ofta utgår ifrån ett förgivandetagande att alla barn tycker om estetiska aktiviteter. Även ett förgivandetagande när det kommer till lärarna, att de ska inspirera barn och förmedla estetisk kunskap. – Hur är det möjligt om man inte som lärare brinner för de estetiska ämnena, att föra kunskapen vidare till barnen (Lindgren & Ericsson, 2007). Å andra sedan hur möter fritidslärarna barn som inte vill delta i de estetiska ämnena? Vi tolkar det som att Sanna utgår ifrån varje barns enskilda behov och förutsättningar när barn inte vill delta i estetiska aktiviteter. ”Hon kan ju inte veta om musik eller dans är betydelsefullt för henne om hon aldrig får uppleva och möta dessa. Om den känslomässiga dragningskraften saknas, kan ansvaret och plikten mycket väl finnas där, men då handlar det inte om äkta intresse, som barnet kan växa av” (Hjort, 2001, s. 94).

5.3.11 Sinnlighet

Estetiska uttryck är något som ligger nära känslor och stämningar. Det sinnliga som vi förnimmer går inte alltid att beskriva eller uttrycka med ord. Upplevelsen av konst, musik, dans, drama och bild innefattar något mer som är inte är gripbart på samma sätt som fakta och logik (Drøtner, 1991). Hjort (2001) menar att det är viktigt att barn får uppleva och utforska olika intresseområden för att den enskilde individen ska kunna välja något som passar just dem. När barn blir engagerade i aktiviteter med estetiska uttryck är det i de flesta fall på grundval av ett känslomässigt intryck.

Fråga 7

Vad innebär estetiska uttryck för dig som fritidslärare?

Sanna menar att det inte handlar om de vanliga begreppen som man talar om i skolan såsom samarbete och muntlig presentation. Estetiska läroprocesser handlar mer om det sinnliga som konst, litteratur, drama, bild och musik. *Jag tycker estetiska läroprocesser är ett brett begrepp. Den viktigaste aktiviteten eller estetiska uttrycket tycker jag är drama både i skolan och på fritids. Det skapar möjligheter att bättre förstå sig själv och andra människor. I teatern får barnen möjlighet att leva sig in i en annan karaktär och gå utanför sina egna ramar och detta skapar förståelse och inlevelse för hur andra människor tänker och känner.*

För Lena innebär det att utveckla barnens lust och kreativitet. Barnen ska känna inspiration. *Jag tänker på bilder, konst, måleri och skapande verksamhet.*

5.3.12 Analys av fritidslärarnas betoning av sinnlighetens betydelse

Både Lena och Sanna beskriver estetiska uttryck i form av bild, musik, drama, måleri, konst och skapande verksamhet. Sanna beskriver det också utifrån en sinnlig upplevelse. Hjort (2001) beskriver de sinnliga utifrån känsel, lukt, hörsel och syn. Det är både en psykisk och fysisk process som omvandlar intryck till upplevelser. En betydande del i upplevelsen är känslan och emotionen. En grundtanke är att lycka, hat, sorg och glädje är känslor som är vardagliga skeenden som fortgår hela tiden i människors liv. Den känslomässiga dragningskraften utgör en grund för vilka intresseområden barn kan tänkas attraheras av (Hjort, 2001).

Wiklund (2013) tar sin utgångspunkt ifrån perception (varseblivning) när hon beskriver vikten av estetiska läroprocesser för att utveckla förmågan att använda sina sinnen. Att med hjälp av sinnesintrycken skapa en helhet med hjälp av detaljerna i människans omgivning ”en slags kvalitativ materialkänsla - att se materialet i sitt rätta sammanhang” (Wiklund, 2013, s. 63). I det estetiska uttrycket drama som Sanna betonar som en god grund för lärande, så är det ett uttryck som gynnar sinnenas betydelse. Hjort (2001) menar att sinnena är dörren in till oss själva. I drama som estetiskt uttryck så använder sig barnen av sina tidigare erfarenheter, men bidrar även att erfar nya (Hjort, 2001). Sanna ser drama som ett självklart ämne både skolan och i fritidshemmet. Sanna menar att det är viktigt att barnen i fritidshemmet får pröva olika karaktärer och gestalta någon annan än sig själv. Aktiviteten utvecklar barns självkänedom och medför i förlängningen även större förståelse för andra.

Lena menar att inspirationen utgör en viktig grund för skapande. Det gick inte att ta miste på

Lenas övertygelse gällande hennes intresse för skapande verksamhet och då med betoning på måleri, som hon i sitt pedagogiska uppdrag som hon beskrev som lustfyllt och givande. Lena visade på flera olika målarprojekt som hon inspirerade barnen att medverka i, projekt som var både kreativa och fantasifulla (Vygotskij, 1995).

5.4 Trianguleringsanalys

Genom triangulering vill vi foga samman våra metoder för att synliggöra likheter och skillnader mellan Danmark och Sverige, på vilket sätt fritidslärare arbetar med estetiska uttryck i fritidshemmet. När vi sammanställt resultatredovisning har vi delat in det i kategorierna dokumentanalys, observationer och intervjuer. De är från dessa tre kategorier som vi har plockat ut fenomenen meningsskapande, sinnlighet och politisk styrning. Dessa begrepp är de mest frekvent återkommande i vår studie.

5.4.1 Meningsskapande

Vi har sammanställt meningsskapande utifrån intervju och observationer i Mettes fritidshem samt studerat styrdokumentet. Alla delar stämmer överens när det kommer till vad styrdokumentet betonar samt hur Mette förklarar och hur det ser ut i Mettes verksamhet. Mette arbetar med estetiska uttryck utifrån tydliga direktiv gällande styrdokument som förmedlar att barn skall erbjudas estetiska uttryck varje dag, inom ramen för läroplansteman. Barnen får utveckla flera former av uttryck i ett litet projekt, som mynnar ut i en utställning. När vi observerar miljön blir det tydligt för oss att barn har tillgång till både material och olika rum för att genomföra den del av läroplanstema som handlar om estetiska uttryck. Mettes aktivitet bidrar till meningsskapande eftersom innehållet sätts i ett större sammanhang. Här får barnen både måla, skriva, filma och presentera innehållet i en färdig utställning. Säljö (2010) menar att det är genom barns aktiva deltagande som olika lärandeprocesser sker och det är tillsammans med andra som barn skapar mening. Sannas fritidshem utgör en möjlighet gällande verksamheten att skapa 80-tals show. Lokalerna är stora, vilket gör att vi kan föreställa oss att barnen kan röra sig när det kommer till drama, dans och musik. Allmänna råden (Skolverket, 2007) beskriver att en meningsfull fritid är när barnen är delaktiga och har inflytande och där det finns stort utrymme för skapande verksamhet. Aktiviteterna speglar styrdokumentet i både Sannas och Mettes projekt. Eftersom det skapar sammanhang och mening genom interaktion och socialt samspel. I Lenas målaraktivitet kan vi istället se att meningsskapande för barn tar sin utgångspunkt på ett mer individuellt plan. Barnen deltar aktivt i aktiviteten tillsammans med andra men skapandet sker individuellt. Här går det att se att meningsskapande är som en röd tråd där styrdokument, fritidslärarnas aktiviteter och det som vi som observatörer kan se utgör tre delar av en helhet.

5.4.2 Sinnlighet

I Allmänna råden (Skolverket, 2007) betonas vikten av att barn erbjuds en mängd olika aktiviteter. ”Det är viktigt att verksamheten är varierad med inslag av lek, fysisk aktivitet, skapande verksamhet, musik, dans, bild och form och utforskande av omvärlden i form av studiebesök, utflykter med mera” (Skolverket, 2007, s. 23). Lena förmedlar att barn skall få en möjlighet att utveckla sin kreativitet och fantasi. Det går inte att ta miste på den entusiasm som Lena vittnar om gällande den målaraktivitet som Lena erbjuder. Lokalerna är estetiskt

inbjudande och materialet som barn kan skapa med är rikt. Lena uttrycker att det är viktigt att som fritidslärare känna sig förtrogen med den aktivitet som man erbjuder barnen. Lena uttrycker att hon känner sig trygg i målaraktiviteten men skulle inte gärna erbjuda barn, dans, drama eller musik eftersom hon inte känner sig förtrogen med just dessa estetiska ämnen. Sanna betonar vikten av sinnliga upplevelser för barns lärande. Drama menar hon är ett av de viktigaste estetiska uttrycken, men säger samtidigt att det är viktigt att som fritidslärare kunna förmedla en mängd olika estetiska uttryck. Hennes tyngdpunkt ligger på dramats betydelse och menar att det innefattar allt. Vi tolkar att Sanna menar att ämnet drama möjliggör att barn får lov att träna på inlevelse. Vilket också utgör en viktig del för att skapa dans och musik.

Här kan vi tolka två olika förhållningssätt. Det ena ligger i fas med styrdokumentet att skapa en mängd olika estetiska uttryck såsom drama, musik och dans. Medan det andra perspektivet handlar mer om vad fritidsläraren ser som möjligt utifrån den egna ämneskompetensen och begränsar valmöjligheterna för barnen. I Lenas verksamhet ser vi möjligheter till bildskapande tydligt och klart! Vi ser egentligen ingen möjlighet till musik, dans och drama utifrån hur fritidshemmets lokaler är utformade. Vi ser heller inget synligt material såsom musikinstrument, bergsprängare eller rekvisita såsom teaterkläder eller dylikt. Detta överensstämmer med vad Lena beskriver. I Sannas verksamhet ser vi en bergsprängare men vi ser inga cd-skivor. Vi ser även ett piano, men vi ser inga andra instrument. I vilken mån Sannas verksamhet har tillgång till kostymer och teaterkläder är svårt för oss att uttala oss om, det är inget som är synligt för oss. Både Sanna och Lena arbetar utifrån styrdokumentet. Lena arbetar med ett estetiskt uttryck, medan Sanna utgår ifrån en bredare palett och får med fler estetiska uttryck. Lena berättar att de faktiskt inte använder sig av fler estetiska uttryck för tillfället. Vilket också blir synligt för oss när vi observerar Lenas fritidshem. Sanna berättar i intervjun att hon arbetar utifrån flera estetiska uttryck och tillvägagångssätt. Det som vi ser när vi observerar Sannas fritidshem är att lokalerna är något större än Lenas, och detta skulle göra det möjligt att arrangera dans och musikaktiviteter. Men vi ser inga andra tecken på att fritidsverksamheten organiserar dans, drama och musik. Om vi jämför Sannas och Lenas verksamheter när det kommer till bildskapandet ser det olika ut. Lena har mycket arbetsmaterial och har skapat en miljö för barn som inbjuder till kreativitet. I jämförelse med Lenas verksamhet så vittnade inte Sannas fritidsverksamhet om ett rikt arbetsmaterial eller kreativt skapande. Avslutningsvis så syns inte allt det som sägs. Bildskapande är lättare att synliggöra, medan musik, dans och drama handlar mer om skapandet som sker i nuet och är svårare att i efterhand se i en färdig produkt. Foto, film eller musikupptagning är verktyg som gör det möjligt för åskådaren att förstå och uppfatta aktiviteten. De estetiska uttrycken är både ingångar och kanaler för känslöstämningar där grundläggande emotioner utgörs av lycka, sorg, hat och glädje. Känslor som är betydelsefulla utifrån när barn väljer olika intresseområden (Hjort, 2001).

5.4.3 Politisk styrning

I Danmark arbetar samtliga fritidshem utifrån 6 olika läroplansteman som utgörs av språkliga kompetenser, personliga kompetenser, kropp och rörelse, natur och naturfenomen, social kompetenser och kulturella uttryck. Det är aktiviteter som fritidshemmet skall erbjuda barn varje dag. I de danska styrdokumentet betonas det att det är i de organiserade aktiviteter som barns allsidiga utveckling sker (BUPL, 2008). I Sverige finns inga liknande direktiv utan fritidslärare arbetar utifrån Allmänna råden (2007). Styrdokumentet i Sverige är tolkningsbara och det står till exempel inte hur ofta barn ska erbjudas estetiska uttryck. I Allmänna råden

rekommenderar skolverket vilket innehåll som fritidshemmet ska arbeta mot men det är upp till varje fritidshem att tolka och organisera verksamheten. Mette uttrycker att hon har blivit stärkt i sin roll som fritidslärare och menar att hennes arbete idag är mer synliggjort. Lindqvist (2007) menar att för att kultur i skolan ska bli ett lyckat projekt behövs det satsningar i form av politiska beslut för att möjliggöra en varaktig utveckling. Aulin-Gråhamn och Sjöholm (2003) menar att för kultur i skolan ska utvecklas behöver barn och unga vara delaktiga i processen. Men även fler röster behövs på olika beslutsfattande nivåer i samhället. Politisk styrning som i det här fallet utgörs av läroplansteman har stärkt kvaliteten i fritidshemmet i Danmark. Det har också ställt nya krav på fritidslärares yrkesroll och synliggjort innehållet i fritidsverksamheten. För att estetiska uttryck ska erbjudas varje dag i fritidshemmet behövs politisk styrning annars kan risken finnas att dessa ämnen bli marginaliserade. När vi har observerat fritidshemmen i Danmark och i Sverige har inga barn varit närvarande. Därav har vi inte tagit del av några aktiviteter som fritidslärarna beskriver. Vi kan analysera vad de säger att de gör, men också granska hur de organiserar sina aktiviteter fysiskt genom att vi har varit där och gjort observationerna av lokaler och material. Dessa artefakter ger oss annan information än fritidslärares beskrivningar. Vi uppfattar det som att bildskapande är den aktivitet som är mest tillgänglig för barnen både i organiserad och i frivillig form. Det framgår tydligt när vi befinner oss i samtliga verksamheter.

6 Diskussion

Vår studie syftar till att skapa kunskap kring hur fritidslärare arbetar med estetiska ämnen i avsikt att erbjuda barn i fritidshem olika möjligheter att uttrycka sig. Innan vi bestämde oss för att vår studie skulle handla om estetiska uttryck hade vi en ambition om att undersöka hur fritidslärare arbetar med musik och dans. Vår handledare gjorde oss uppmärksamma på att vår studie kunde tänkas bli för snäv och gav oss idén att istället för att bara titta på musik och dans undersöka vilka estetiska uttryck som fritidslärarna erbjuder barn på fritidshemmet. När vi ändrade frågeställning kunde vi på ett mer förhållningslöst sätt påbörja vår studie. Vi valde att göra en jämförande studie mellan Sverige och Danmark. Vi var nyfikna på grannlandet Danmark och hur de arbetar med estetiska uttryck på fritidshemmet.

Trots att vi ändrade vår frågeställning har vi upplevt att det har varit svårt att finna fritidshem i Sverige som arbetar med estetiska uttryck mer frekvent. Många skolor profilerar sig som kultur inriktade skolor men det behöver inte betyda att det på något sätt inkluderar fritidshemmet på samma skola. Vi har mailat flertalet rektorer med förfrågan om att få intervjua en fritidslärare. Vi har informerat om vårt syfte och berättat att det är angeläget. Men vi har inte fått några som helst svar. Det är i direktkontakt med två fritidslärare som intervjuerna har blivit möjliga i Sverige. Medan rektorn på skolan i Danmark välkomnade oss och ordnade med de intervjuer som behövdes för vår studie. Skillnaden mellan Sverige och Danmark i bemötandet vad det gäller möjligheten att få till stånd en intervju uppfattar vi kan bero på arbetsbelastning. I Danmark höll föreståndaren för fritidshemmet i mailkontakten och arrangerade mötet. Vilket till viss del avlastade både rektorn och fritidsläraren. I Sverige finns ingen sådan yrkeskategori som i det här fallet hade kunnat ta ansvaret för förmedlingen mellan oss och fritidsläraren.

6.1 Resultatdiskussion

I vår studie har vi tagit avstamp ifrån Allmänna råden (Skolverket, 2007) som anger att en meningsfull fritid ska skapas utifrån barns intressen, behov och erfarenheter. Aktiviteterna ska vara varierade med olika inslag av estetiska uttryck. Vi har också tagit fasta på skolinspektionens rekommendationer som säger att ”Fritidshemmet ska bidra till barnens fysiska och sociala utveckling men ska också stödja barnen i deras emotionella och intellektuella växande” (Skolinspektionen, 2010, s. 7). ”Mer avancerade, skapande uttryck som till exempel musik, dans eller drama behöver också erbjudas oftare” (Skolinspektionen, 2010, s. 7).

När vi har skickat vår förfrågan om intervju till de olika skolorna har vi också meddelat vilka frågor som vi tänkt samtala om. Men det blev ändå så att de fritidslärare som vi intervjuade inte hunnit förbereda sig på frågornas innehåll. Frågorna som berör styrdokumentet finns med i planeringen för fritidslärarna, men i det dagliga arbetet ligger fokus på annat som att styra upp verksamheten utifrån en rad andra faktorer som gruppstorlek, tillgång till material och lärarnas kompetens inom de estetiska ämnena. Vi har märkt att fritidslärarna vill svara på ett korrekt sätt när det kommer till styrdokumentet och att det finns en ambition att styra verksamheterna mot målen. Men här har vi anat att det nästan är en omöjlighet för fritidslärarna att få med alla estetiska uttryck som rekommenderas. Det som har varit en gemensam nämnare för fritidshemmen som vi har besökt är att de erbjuder bild och måleri som organiserad aktivitet.

Vi ställer oss frågan idag 2014 som även Drøtner gjorde redan 1991, - varför är estetiska uttryck så viktiga för barn och unga? Drøtner (1991) menar att upplevelserna som de estetiska uttrycken kan bidra med är i första hand sociala processer. Det är genom bild, musik, dans, drama och mediakulturer som barn får möjlighet att uttrycka sig själva och att det även blir en ingång till att skapa sig själv. Fritidshemmet utgör en unik arena för barn genom skapande av relationer och socialisering. Klerfelt (2007) diskuterar olika begrepp utifrån ett sociokulturellt perspektiv som har betydelse för att skapa förståelse för sig själv och sin omvärld. Samspel, kommunikation och kulturella redskap är en del av begreppen för att skapa mening och sammanhang.

Fritidsläraren Sanna som vi intervjuade betonar att ämnet drama är ur hennes synvinkel det viktigaste estetiska uttrycket, både i skolan och på fritidshemmet. Aktiviteten möjliggör att barn utvecklar förmågan för att förstå sig själv och andra människor. Hon menade att dramat som verktyg förbereder barn för att verka och leva i samhället. Fritidsläraren Lena diskuterade utifrån ett annat perspektiv som handlar mer om det sinnliga som att det ska vara lustfyllt, inspirerande, fantasifullt och kreativt. Hjort (2001) menar att det sinnliga är fönstret in till oss själva, och att det tar hela människan i anspråk. Syn, hörsel, känsel, smak och luktintryck är viktiga komponenter för att bearbeta och omsätta det som sker i omvärlden. Som fritidsläraren Lena beskrev sin måleriaktivitet uppfattade vi det som ett smörgårdsbord genom att Lena presenterar aktiviteten på ett lustfyllt och kreativt sätt. Hon återvann material och använde det vanliga materialet på ett innovativt sätt. Fritidsläraren Mette upplevde vi betonade att det viktigaste med aktiviteten var att den förmedlade meningsskapande. Estetiska uttryck som i Danmark kallas för kulturella uttryck arbetade Mette med utifrån både film, muntligt och skriftligt framställande och bild, som mynnade ut i en utställning. Artikel 31 i ” (Unicef, 2008) skriver om barns rätt till att delta i kulturlivet ”Denna rättighet omfattar både rätten för barn att tillsammans med vuxna delta i deras kulturella och konstnärliga sysselsättning och

rätten till kultur och konst som sätter barnet i centrum” (Unicef, 2008, s. 331). Estetik i fritidshemmet blir både ett medel för annat lärande och en aktivitet för det estetiska ämnets egenvärde.

Det finns en politisk vilja att lyfta fram estetiken i skolan utifrån två förhållningssätt. Det ena innebär att estetik skall fungera som ett medel för att uppnå kunskapsmålen. Det andra är att lyfta ämnets egenvärde. Wiklund (2013) skriver fram och synliggör estetiken som den röda tråden i läroplanen, men problematiserar samtidigt med att ställa sig frågan, på vilket sätt ska skolan konkret gå tillväga för att integrera estetik i skolans verksamhet. Vi menar att om fritidshemmet ska kunna leva upp till målen i Läroplanen och Allmänna råden så behövs en metodhandledning för hur verksamheten rent konkret kan gå tillväga. Såsom vi uppfattar det så ligger tonvikten i fritidsverksamheten på bildskapandet när det kommer till de estetiska uttrycken. Det här kan bero på flera orsaker såsom barns intresseområde, lärarens kompetens inom de estetiska uttrycken, gruppstorlek och lokalutrymme.

I vårt nuvarande utbildningsprogram, för att bli grundlärare med inriktning mot arbete i fritidshem, kan vi enbart välja mellan idrott och hälsa, bild och musik. Och då är det för att få behörighet att undervisa i ett estetiskt ämne i skolan och inte i fritidsverksamheten. Vi kan inte välja dans och drama. Hur ska vi kunna på ett övertygande sätt sprida till exempel aktiviteterna dans och drama om vi inte är förtrogna med ämnet? Vi menar att det är betydelsefullt att klarlägga på vilket sätt barn skall få uttrycka sig med estetiska ämnen, hur vi som fritidslärare kan gå tillväga. Det är av yttersta vikt att styrdokumentet synkroniserar med fritidslärarytelse så att de estetiska ämnena är inriktade för aktiviteter på fritidshemmet. Men även ställa sig frågan – ska vi ha estetiska ämnen i fritidshemmet? För om vi ska ha det tror vi att det behövs politiska satsningar som gör skillnad och är stabila i ett längre perspektiv.

I Aulin-Gråhamn och Sjöholms (2003) rapport, så diskuteras problematiken kring estetiskt arbete i skolan. Författarna menar att ett kritiskt resonemang är förutsättning för att kultur i skolan ska kunna utvecklas. I vår studie och i tidigare forskning framgår det att om inte läraren känner sig bekväm med att undervisa eller förmedla estetiska uttryck är risken stor att det inte blir något lyckat projekt. Vi tolkar det som att det har betydelse hur förtrogen fritidslärare är i de olika estetiska uttrycken om de kommer att erbjuda en variation av estetiska aktiviteter. Både Mette och Lena menade att de ansvarar för att förbereda och organisera aktiviteten bildskapande och att de var deras område. Mette och Lena menade att aktiviteter som dans, musik eller drama fick lärare som hade kompetens inom dessa ämnen arrangera. Medan Sanna uttryckte att flera estetiska uttryck kunde vara möjliga att erbjuda barnen. Det var upp till henne att presentera och förmedla ett trovärdigt koncept. Sanna menade att det är viktigt som lärare att kunna agera och vara förebild för mer än ett gestaltande uttryck.

Så vad har det tillfört studien med vårt besök på en skola i Danmark? Finns det något som framträder och som kan tillföra det fritidspedagogiska fältet? Det som träder fram i förgrunden är att fritidshemmet i Danmark arbetar utifrån läroplansteman och erbjuder barn i fritidshemmet möjlighet att välja ett kulturellt uttryck varje dag (1 av 6 olika teman). Det är ett politiskt styrande dokument som verksamheten skall planera och utgå ifrån. Verksamheten skall visa hur de lever upp till målen och hur verksamheten kan utvecklas. Vi menar att läroplansteman legitimerar estetiska uttryck i fritidshemmet för barn på ett värdefullt sätt. Att de genom läroplanstemat ”kulturella uttryck” möjliggör att främja barns allsidiga utveckling.

Direktiven säger dock inte exakt vilket kulturellt uttryck som läroplanstemat skall behandla. Så även här finns en möjlighet att tolka och välja det uttryck man har möjlighet att erbjuda.

Under arbetets gång har två vägar blivit tydliga för oss när det kommer till estetiska uttryck, den ena är det estetiska ämnets egenvärde och det andra som medel för annat lärande. Vi tänker oss en tredje väg som kanske möjliggör och tar ett större grepp om kulturens varande i skolan och i fritidshemmet. Vi tänker oss att politisk styrning och varaktiga satsningar möjliggör en utveckling. För hur ska de estetiska ämnena få lov att ta sin plats om det inte finns tydliga riktlinjer? Fler röster om vad kultur i skolan ska innehålla som Aulin-Gråhamn och Sjöholm (2003) diskuterar är också viktiga delar för att definiera kulturområdet och då inte minst barns röster! Kulturens betydelse för barn och unga är många forskare eniga om. Det är genom de olika estetiska uttryck som barn och unga kan kanalisera känslor och bygga sin identitet.

6.2 Förslag till fortsatt forskning

I vår studie som handlar om estetiska uttryck har vi valt att utgå ifrån ett lärarperspektiv. För att på så sätt skapa kunskap kring hur fritidslärare arbetar med estetiska ämnen i avsikt att erbjuda barn i fritidshem olika möjligheter att uttrycka sig. Här ser vi en viktig möjlighet för vidare forskning att lyfta barns röster och inta ett barns perspektiv gällande estetiska uttryck. De estetiska uttryckens berättigande i fritidshemmet är kanske helt avgörande av att barn görs delaktiga och har inflytande i verksamheten.

Vi har under resans gång när vi dykt ner i tidigare forskning och studerat styrdokumenterna blivit ännu mer övertygade om vikten av de estetiska ämnenas betydelse för barns identitetsutveckling och lärande. Varje estetiskt ämne är omfattande och skulle behöva studeras var för sig. Ytterligare nationella och internationella studier som ger exempel på hur estetiska uttryck används inom närliggande områden som kulturskolor där musik, dans, drama och bild inryms skulle också kunna ge infallsvinklar av betydelse och inspirera fritidshemmet att utveckla det estetiska området i sin verksamhet.

7 Referenslista

- Aulin-Gråhamn, L. & Sjöholm, C. (2003). *Vad sägs om "Kultur i skolan"?* Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen.
- Aronsson, K. (1997). *Barns världar – barns bilder*. Stockholm Natur och Kultur.
- BUPL, Børne- og Ungdomspædagogernes Landsforbund (2008). Hämtad 2014-04-29, från [http://www.bupl.dk/iwfile/BALG-7W7HLE/\\$file/Dagtilbudsloven_09.pdf](http://www.bupl.dk/iwfile/BALG-7W7HLE/$file/Dagtilbudsloven_09.pdf)
- Drøtner, K. (1991). *At skabe sig-selv: ungdom, æstetik, pædagogik*. (1. udg., 1. opl.) København: Gyldendal.
- Ericsson, C. & Lindgren, M. (2007). *En start för tänket, en bit på väg. Analys av ett utvecklingsprojekt i skolan*. Karlstad: Region Värmland.
- Eriksson-Zetterqvist, U. & Ahrne, G. (2013). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (red). *Handbok i kvalitativa metoder* (40-41). Stockholm: Liber.
- FN (2008). Allmän förklaring av de mänskliga rättigheterna. Hämtad 2014-04-22, från [http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/manskliga-rattigheter-och-demokrati/fns-allmana-forklaring-om-de-manskliga-rattigheterna-/](http://www.fn.se/fn-info/vad-gor-fn/manskliga-rattigheter-och-demokrati/fns-allmana-forklaring-om-de-manskliga-rattigheterna/)
- Hjort, M. (2001). *Konstarter och kunskap*. Stockholm: Carlsson.
- Håkansson, K. (2008). *Glädje, lek och musik*. (1. uppl.) Stockholm: Natur & kultur.
- Israelsson Willman, C. (2002). *Kring musiken*. D. 1, Elevbok. Hestra: Isaberg.
- Klerfelt, A. (2007). *Barns multimediala berättande: en länk mellan mediakultur och pedagogisk praktik*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2007. Göteborg.
- Lalander, P. (2013). Observationer och etnografi. I Göran Ahrne & Peter Svensson (red). *Handbok i kvalitativa metoder* (88-91). Stockholm: Liber.
- Lindgren, M. (2006). *Att skapa ordning för det estetiska i skolan: diskursiva positioneringar i samtal med lärare och skolledare*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2006. Göteborg.
- Lindqvist, A. (2010). *Dans i skolan – om genus, kropp och uttryck*. Avhandling Umeå Universitet, Institution för estetiska ämnen, Umeå.
- Løkken, G. & Søbstad, F. (1995). *Observation och intervju i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, U. (2003). *Filosofi: frågor och argument*. (1. uppl.) Stockholm: Bonnier utbildning.
- Schön Johansson, G. (2011). Prolog. I Ann Pihlgren (red.). *Fritidshemmet - fritidslärares uppdrag på fritidshemmet och i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2010). *Kvalitet i fritidshem*. Kvalitetsgranskning rapport nr 2010:3. Hämtad 2014-03-28, från <http://www.skolinspektionen.se>

Skolverket (2007). *Allmänna råd och kommentarer för kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011). *Fritidshemmet: lärande i samspel med skolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.

Strandberg, T. (2007). *Varde ljud! Om skapande i skolans musikundervisning efter 1945*. Umeå: Universitet.

Stukát, S (2012). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Svensson, P. & Ahrne, G. (2013). *Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt*. I Göran Ahrne & Peter Svensson (red). *Handbok i kvalitativa metoder (27-28)*. Stockholm: Liber

Säljö, R. (2010). Den lärande människan. I Ulf P, Lundgren, Ulf P, Roger, Säljö, Caroline, Liberg (red). *Lärare, skola, bildning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Torstenson-Ed, T. & Johansson, I. (2000). *Fritidshemmet i forskning och förändring: en kunskapsöversikt*. (sidor) Stockholm: Statens skolverk.

Tuisku, J. (2009). *Elevers inflytande under fritidshemsverksamheten*. Metoder för att få barn att bli mer aktiva och delaktiga i sin tid på fritids. Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan, 1/2009.

Hämtad 2014-05-24, från http://www.skolporten.se/wp-content/uploads/2009/01/UL_artikel_1_2009_Jarko_tuisku.pdf

UNICEF Sverige (2008). *Handbok om Barnkonventionen*. (1. uppl.) Stockholm: UNICEF Sverige.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Wiklund, U. (2013). *Föra tanken vidare: reflekterande arbetssätt i skolan*. Stockholm: Lärarförbundets förlag

7.1 Internet

Länk till Undervisningsministeriet, dagtilbudsloven

Dagtilbudsloven – Bekendtgørelse af lov om dag -, fritids - og klubbtilbud m.v. til børn og unge - retsinformation.dk
<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=137202>

8 Bilagor